FRANÇOIS COPPÉE

POVESTE TRISTĂ

ROMAN

tradus din limba franceză

de

BIBLIOTECA CENTRALĂ
* Bucuresci *

DUMITRU STĂNCESCU

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI CAROL MULLER
53, CALEA VICTORIEI, 53
1894
« *Tipografia Nouă.* »

POVESTE TRISTĂ

S'aŭ tipărit deosebit :

Douăzeci și cinci de exemplare numerotate pe hârtie velină.

PREȚUL 2 LEI

Inv. A. 743
A 860 (R.T.) 12/I 1895
Inv. 17761.
326881
1891

FRANÇOIS COPPÉE

POVESTE TRISTĂ

ROMAN

tradus din limba franceză

de

DUMITRU STĂNCESCU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CAROLI
859.0-31 (S.032=4)
BIBLIOTECA CENTRALĂ * Bucuresci *
23486

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI CAROL MÜLLER
53, CALEA VICTORIEI, 53
1894
« Tipografia Nouă. »

BUCUREȘTI
14464
1956
CONTROL 1953
1961

DE ACELAȘI :

BASME, *volum de 363 pagini cu o prefață de D-nul G. Ionnescu-Gion (1892)* . . . . . 4 —

Legat luxuos . . . . . 6 —

CERBUL DE AUR ȘI ALTE BASME *pentru copii* . . . 3 —

Legat luxuos . . . . . 5 —

ALTE BASME, *volum de 206 pagini cu introducție asupra Folk-loruluĭ de E. Monseur, profesor la facultatea din Bruxelles* . . . . . 1 —

SNOAVE, *volum de 120 pagini* 1 50

BASME ȘI SNOAVE *(sub presa)* . . . . . 1 —

IUBIRE, *roman, tradus după A. Gennevray (ediție epuizată).*

CELE DINTÂĬ ELEMENTE DE ECONOMIE POLITICĂ, *traducție după Luigi Cossa* 1 50

B.C.U. Bucuresti
C23486

Luĭ

Mihaĭ Tattarescu

Semn de prietenie.

TRADUCĂTORUL

BIBLIOTECA CENTRALA
* Bucuresci *

POVESTE TRISTĂ

I

Slujba morților se sfîrșise ; cunoștințele și rudele răposatului eșiră din biserică și, mulțumiți că respiraŭ aier curat la lumina soareluĭ de Martie, începură să vorbească de mort.

— Bietul Bernard !... De tînăr se duse !

— Așa zĕŭ. Dar nicĭ nu se prea păzea... Cât a petrecut omu-ăsta !...

— Și cât a jucat cărți !

— Strașnică viață a dus !... Joc de cărți, femeĭ, traĭ bun... se și cam ruinase, mi se pare.

— Aș ; de unde ?.... N'a moștenit de la o mătușe, mai când fu ?... cinci or șase sute de mii de franci ?... Poți zice chiar că lasă avere frumoasă nevesteĭ și băiatuluĭ.

— Dacă e așa, nevastă-sa o să se mărite iar curînd.

— Cine știe ? Poate să nu se mai mărite din pricina băiatuluĭ. Am auzit că 'și-l iubește la nebunie.

In scurt, lumiĭ nu'ĭ prea părea rău de mortul acela, din lumea mare, care era să fie îngropat cu cel mai mare lux, pentru care fuseseră aduse florĭ tocmaĭ de la Nissa. Bernard des Vignes, deputat și membru în consiliul general al Mayeneĭ, fost ofițer în cavalerie, cavaler al Legiuneĭ de onoare, etc., era prețuit, în convorbirile ce se schimbaŭ încet între ceĭ de față, după cum meritase.

Și la dreptul vorbind, omul acesta fusese un « chefliŭ » de rînd ; avênd stare, se însurase când era de douăzecĭ și opt de anĭ cu fata unuĭ senator corsican, prieten bun cu Napoleon III, cu d-ra Antonini, a căreĭ frumusețe uĭmise pe toată lumea la palat. Câtă-va vreme o iubi în felul luĭ. Apoĭ de o dată îl apucă gelozia, își dădu demisia din gradul de locotenent în dragoniĭ împărățeștĭ, se înfundă la țară, se puse pe vînat și pe fumat cu pipa,

sorbind, după masă, păhăruț după păhăruț. Dobândi un copil, singura mângâiere a soției sale, pe care începu a o cam părăsi, după doi ani de căznicie, petrecând la Paris, or chiar făcând curte fetelor de pe la hanurile pe care le întâlnea când se ducea la vînat.

Războiul de la 1870 deșteptă, ce e drept, în inima lui grosolană simțul iubirei de țară ; își aduse aminte că fusese soldat, se duse la război, se bătu cu vitejie, fu rănit, dobândi decorația și când se făcură alegerile, fu ales deputat de către alegătorii departamentului unde își avea proprietățile. Cum era de puțin deștept, făcea și el cum făceau majoritățile ; trecea dintr'o partidă într'alta și nu deschidea gura de cât când era să ceară închiderea discuției. Fu ales mereu, și fiind silit de funcțiuni să stea în Paris, se puse pe petreceri. Atunci își părăsi nevasta de tot, și nu se mai arătă pe acasă de cât la vremea meseî. Dênsa, care nu'l iubise nici o dată și care îl disprețuia, nu se răzbună fiind că era cinstită, nu se plânse pentru că era mândră, se retrase cu totul din lume și'și consacră viața întreagă fiului sĕŭ, care era în liceŭ și care începuse a da semne de o mare deșteptăciune și pricepere. Era din mumele acelea care se apucă să învețe grecește și latinește ca să știe în-

drepta temele copiluluĭ lor și ca să îl poată asculta. Lumea vorbea de ea admirând'o, căcĭ cele câte-va femeĭ cu care rămăsese prietenă nu aveaŭ de ce fi geloase de frumusețea aceea care se ascundea, frumusețe ce rămăsese neatinsă, pe care vîrsta de treĭzecĭ de anĭ pusese culoarea uneĭ marmure frumoase, și pe care nicĭ vremea, nicĭ mâhnirea, nu o atinseseră în vre un chip. Pretutindenĭ lumea îĭ dădea ca pildă nenorocirea suferită cu atâta bărbăție și demnitate, și nimenĭ, cu toate că lumea este în deobște rea, nu zîmbea măcar de auzea pomenindu-se, când era vorba de ea, și de colonelul de Voris, care eșise ofițer odată cu bărbatu-sĕŭ, și care abia îndrăznea să'șĭ arate simțimîntele respectuoase pentru dênsa prin câte-va vizite pline de sfială.

In sfîrșit, se contenise chinul lung al bieteĭ femeĭ. Bernard murise și lumea se strînse pe pragul bisericeĭ în jurul cosciuguluĭ mare, pe care îl aștepta dricul, ca să asculte discursurile.

Dar în vreme ce se desfășuraŭ minciunile oratorice : « bun francez, patriot luminat », toată lumea, care nu se putea duce să'șĭ vadă de treburĭ din pricina mortuluĭ de care se vorbea prea mult, nu se gândea — dacă se gândea la ceva — de cât la femeia frumoasă

și bogată, care rămăsese în sfîrșit văduvă, care era de acum liberă ; și când se sfîrși ceremonia și se risipi mulțimea, fraza aceasta se auzi de multe ori în dialogurile de despărțire :

« D-na Bernard, cum e de frumoasă, se mărită iar, cum o trece un an.

II

Peste câte-va săptămâni după îngropăciune, d-na Bernard des Vignes, cernită, sta lângă fereastră cu lucrul dinainte. Ochiĭ eĭ cufundaţĭ în gânduriĭ, fără priviriĭ, rătăceaŭ asupra peizagiuluĭ cheuluĭ din faţă, aşa de încântător când e zi frumoasă. Dar nu vedea nicĭ cerul, aşa de frumos albastru, ce se vede înainte de a începe primăvara, nicĭ apa care curgea brăzdată de vaporaşe vesele ce se oglindeaŭ în soare, nicĭ faţada nobilă a Luvruluĭ, nicĭ buchetul de copacĭ din colţul Punţeĭ regale pe ale căror ramuriĭ negre se iveaŭ picăturĭ de verdeaţă. Frumoasa văduvă cu bustul de zeiţă, strâns în rochia neagră, se lăsase pe

spate în fotoliŭ, își rezemase tâmpla de mână și se gândea la viața'ĭ trecută.

Se vedea la palat la Tuileriĭ, când se trecu pentru întâia oară, la brațul tatăluĭ sĕŭ, prin saloanele'ĭ minunate. In urma eĭ auzea șoapte de admirație. Vedea pe fețele tutulor celor carĭ se uitaŭ la ea un zîmbet, o expresie de o dată fericită, care îĭ mulțumea că era așa de frumoasă. Vĕzuse fulgerul privirilor fermecate, chiar în ochiĭ Impăratuluĭ și Impărăteseĭ, când le fu înfățișată ; și de oare ce orchestra tocmaĭ începea preludiul strălucit al unuĭ vals, i se păruse că aria aceea triumfală izbucnea în onoarea eĭ.

Urmară câte-va lunĭ de serbărĭ, orbitoare de strălucirĭ. Se vădea din ce în ce maĭ mult în grupa fetelor de la curte. Regină a amazoanelor, alerga în goana caluluĭ la vînătorile împărătești prin crângurile pe care toamna punea culorĭ de aur și de flacărĭ.

Era vestită d-ra Bianca Antonini, și împărăteasa, cucerită de simpatia nespusă ce răspândesc ființele frumoase fără cusur, nu trecea nicĭ când pe lângă ea fără să'ĭ zică câte-va cuvinte blânde și măgulitoare pe care ea le asculta cu ochiĭ plecați, înclinându-se încurcată.

Dar n'avea avere. N'avea zestre saŭ maĭ n'avea. Impăratul pentru a'ĭ răsplăti slujbele,

făcuse senator pe bătrânul Antonini care fusese dintre aceĭ credincioşĭ în care se amestecă instinctul câineluĭ cu fanatizmul mameluculuĭ, din aceĭ devotaţĭ gata tot-d'a-una să se arunce între pieptul stăpânuluĭ şi pumnalul ucigaşilor. Dar afară de diurna de senator, bătrânul corsican nu maĭ avea de cât o casă ruinată şi câteva hectare de mlăştinĭ în părţile sălbatice ale Sarteneĭ, şi pentru că toată lumea ştia că fiica luĭ era săracă, toţĭ o fericiră când, într'o seară, la un bal la palat, jucă cu ea de treĭ orĭ Bernard des Vignes, locotenentul frumos de dragonĭ care avea o sută de miĭ de francĭ venit.

Se mărită fără pornire, pentru a linişti pe tatăl sĕŭ căruia îĭ era grije de viitor, şi repede toată fericirea îĭ peri ca un decor pe care îl ridicĭ. Pricina era gelozia fără cuvînt a bărbatuluĭ sĕŭ, înfundarea în provincie, un dezgust cumplit când descoperi că omul cu care îşĭ legase viaţa era un ştrengar grosolan şi aproape beţiv. De n'ar fi fost copilul pe care ea însă'şĭ îl lăptase şi a căruĭ naştere îĭ umpluse inima de fericire, neîndoios că Corsicana mândră, curată, răzbunătoare, ar fi lăsat un soţ aşa de nevrednic. Se ţinu din pricina copiluluĭ. Dar alte nenorocicĭ noĭ o izbiră. Imperiul se dărâma, tatăl sĕŭ muri de

dambla când auzi că Sedanul se predase. In sfîrșit, după războĭ, bărbatul sĕŭ, care fu ales deputat, o aduse iar la Paris... Și îșĭ aducea aminte de anĭ lungĭ de urît, de singurătate, petrecuțĭ în odaia în care se afla acum, lângă aceeașĭ fereastră, în fața aceleașĭ ape care curgea necontenit, încet, tot-d'a-una aceeașĭ ca și viața eĭ.

Avea pe fiul sĕŭ pe care îl iubea cu o dragoste pătimașe și care cu toate că era numaĭ de treĭsprezece anĭ, îĭ era ca și un tovarăș. Va trăi dar pentru el, numaĭ pentru el, cum făcuse până atuncĭ. Va îmbătrâni lângă el, îl va însura, va ajunge bunică... Acum îl așteptă, era să vie de la liceŭ și se simțea înduioșată când se gândea că va intra îndată în odaie, slăbuț în haĭnele'ĭ cernite, că o va lua de gât, că ea îl va săruta lung, cu foc, pe fruntea'ĭ galbenă de școlar sârguitor și că îl va ține în brațe, uitându-se cu iubire la el până în fundul ochilor negri, adâncĭ, carĭ semănaŭ cu aĭ eĭ, ochiĭ așa de luminoșĭ, așa de curațĭ, în carĭ ardea o flacără de gândire.

Și o altă amintire se ivi în visarea d-neĭ Bernard.

Acum se gândește la singurul prieten al bărbatuluĭ sĕŭ pe care-'șĭ-l făcuse și ea prie-

ten, singurul bărbat pentru care simţea o adevărată simpatie.

De anĭ întregĭ, în toate joile — joia primea dênsa lume — pe la şase, ceas în care nicĭ o dată nu era singură, colonelul de Voris vine rece, corect, cam ţeapăn chiar, în redingota încheiată milităreşte, ia loc printre dame, se amestecă, fără plăcere, în banalitatea convorbireĭ şi pleacă peste un sfert de ceas. O iubeşte, de aceasta e încredinţată, şi atât respect, atâta sfială, o mişcă, maĭ cu seamă din partea luĭ, eroul, care la Saint-Privat, după ce iĭ împuşcară vrăjmaşiĭ calul sub el, pusese mâna pe o puşcă soldăţească, ca şi Ney în Rusia, şi adunase şi pornise din noŭ la luptă trupele împrăştiate. O iubeşte! Când iĭ dă mâna la venire şi la plecare, tot-d'a-una a simţit tremurând mâna dreaptă a coloneluluĭ, mâna, găurită de o lance germană, pe care de ruşinea cicatriceĭ, o poartă tot-d'auna în mânuşe..... Dacă s'ar mărita iar? Omul acela de onoare şi curagios, cu inima tînără şi cu păr cărunt ar fi pentru Armand un ocrotitor, o călăuză în viaţă, un noŭ tată şi maĭ bun de cât al luĭ.

In vreme ce spiritul văduveĭ urmează clinul acesteĭ speranţe, o blândeţe nespusă i se răspândeşte pe faţă. Ce are? La ce iĭ bate inima maĭ puternic şi maĭ iute?

23486
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Un servitor îĭ spune că a venit colonelul de Voris.

Negreșit e dator d-neĭ Bernard o vizită de simpatie și, fiind prieten vechĭ, putea veni or când; dar de ce vine tocmaĭ azĭ? De ce tocmaĭ în clipa când îl are ea în gând? Nu e ciudată întâmplarea aceasta?

Și când vede pe colonel intrând, cu înfățișarea tot tinără, cu mijloc subțire, cu mustățile ce par foarte negre pe lângă părul cărunt, d-na Bernard se turbură. El se apropie, îĭ întinde mâna, se așează lângă ea, îĭ vorbește de cernirea eĭ:

— Nu cred să te îndoieștĭ că eram cu dumneata, cu inima, în durerea ce aĭ încercat.

Și nu maĭ zice nimic asupra acestuĭ lucru, înțelegênd că ar fi nepotrivit să o mângâie. Intreabă de Armand, și glasul i se face prietenos, când spune numele copiluluĭ.

Apoĭ, de oarece convorbirea lâncezește, întretăiată de tăcerĭ, zice cu puțină codire:

— Maĭ venisem, doamnă, să vĕ cer un sfat.

— Un sfat, mie? Ce sfat?

— Inainte de cernirea dumitale vream să mĕ întorc în Algeria. Vream să mĕ depărtez pentru că... sufeream... de ceva. Acum ministrul cel noŭ de războĭ îmĭ propune să fac parte din statul săŭ major, să rămân la Paris...

Mâhnirea care mĕ silea să fug a pierit, saŭ cel puţin nu maĭ e fără nădejde... Nu ştiŭ ce să fac... să staŭ... să plec? Intreb prietenia dumitale... Spune'mĭ drept ce să fac?

D-na Bernard a înţeles. Sub forma aceasta, abia ascunsă, colonelul o întreabă de poate să aştepte răsplata tăcuteĭ sale fidelităţĭ. N'are de cât să zică un cuvînt: « staĭ », şi peste un an ar fi nevasta unuĭ om pe care îl stimează, care ar mângâia-o de toate ticăloşiile trecutuluĭ, care ar fi ca un tată pentru dragul eĭ Armand. Ar putea cunoaşte fericirea, ar putea iubi, trăi!...

Dar uşa se deschide de o dată, o voce limpede de copil strigă: « bună ziua, mamă! » D-na Bernard tresare. E fiul eĭ, se întoarce de la şcoală; şi după ce îşĭ aruncă cărţile pe masă, iĭ sare cu veselie de gât.

— Bună ziua, dragul meŭ, zice colonelul. Şi iĭ întinde mâna.

Armand abia îl cunoaşte. E cam sălbatic de felul luĭ, cu toate acestea iĭ ia mâna maĭ mult pentru că trebue, şi prin ochiĭ săĭ marĭ, negri, trece o privire de nelinişte, aproape bănuitoare. D-na Bernard s'a uitat la el. Vede cât sunt de străinĭ unul de altul, bărbatul şi copilul, şi mânată de minunatul, de atât de puternicul instinct de mumă, se roşeşte, simte

la urechĭ o căldură de rușine. La ce se gândea ea adineaurĭ ?

Atuncĭ sculându-se de pe fotoliu, se apropie de Armand, ĭĭ pune mâna pe cap cu o mișcare de mângâiere și zice, cu glas liniștit, cu ochiĭ plecațĭ, colonelului care sta în picioare înaintea eĭ :

— Răspunsul meŭ, dragă domnule de Voris, va fi tot așa de neocolit ca și întrebarea dumitale. Cred că e maĭ bine să te ducĭ în Algeria.

Și colonelul, după ce salută într'un chip respectuos, pleacă, fără șovăire, ca un soldat căruia căpetenia ĭĭ poruncește să se ducă la moarte și care se duce.

S'a hotărît. Frumoasa d-nă Bernard des Vignes nu se maĭ mărită.

III

Din acest ceas hotărîtor încolo, iubirea văduveĭ pentru fiul sĕŭ crescu cu atât maĭ mult, cu cât jertfa ce îĭ făcuse fusese maĭ mare, şi se făcu şi maĭ pasionată, aproape geloasă. Nu maĭ putea sta fără el. Simţea trebuinţă, de nu să'l vadă cu ochiĭ, cel puţin să'l ştie în casă, aproape de ea. Suferea de lipsirile luĭ, lipsirĭ de altfel scurte de oare-ce nu se ducea de cât la liceŭ, şi adesea coprinsă de o dorinţă poruncitoare de a'l vedea cu o jumătate de ceas maĭ degrabă, poruncea să puie caiĭ şi se ducea de îl aştepta la eşirea de la şcoală. Ajungea cu mult maĭ înainte de vreme, nu maĭ putea de nerăbdare, se uita la

porțile liceului ca o femee amorezată care ajunge, ea întâi, la o întâlnire. In sfîrșit auzea clopotul și, dacă mai întârzia cumva copilul, ea suferea vădit, îi venea parcă să îl mustre cum nu presimțea că îl aștepta. Îl săruta pe frunte ca și cum s'ar fi întors din vr'o călătorie lungă și, până acasă, îl ținea lângă ea, aproape cu un gest de zgârcit.

Uneori Armand eșea de la liceu rîzând și vorbind cu câte un camarad, și d-na Bernard, coprinsă de o dată de neliniște, îi punea douăzeci de întrebări : « Cum îl chiamă ? Cine e ? Ce sunt părinții lui ? O să legi prietenie cu el ? » Și dacă Armand, cu pornirea vîrsteĭ, vorbea cu căldură despre tovarășul său de studiĭ, îi lăuda spiritul or bunătatea, d-na Bernard simțea ceva dureros, se îngrijea ca nu cumva noul venit să îi facă copilul să se răcească de ea. Știa că era nedreaptă și se învinuia singură. Nu trebuia oare, tocmaĭ din potrivă, să se bucure că Armand era simpatic și iubitor ?

« Poftește 'l pe la noĭ », zicea în cele din urmă în silă.

Și când îl vedea, căuta să fie bună cu el ca și cum ar fi vrut să se pedepsească de ce simțise. Dar nu izbutea ; îi era peste putință,

și nu era mulțumită până nu pleca streinul, de rămânea iar singură cu fiul eĭ.

Armand înțelesese în ce chip îl iubea mama sa, căcĭ inteligența și simțirea luĭ se dezvoltaseră de timpuriŭ, tocmaĭ din pricina educațieĭ deosebite a copilărieĭ sale, foarte singuratică, foarte răsfățată, tot lângă mama sa. In firea lui aleasă nu maĭ rămăsese nicĭ picătură de instinct egoist, grosolan, nerecunoscător, care sunt, din nenorocire, firești la băieții prea tinerĭ. Copilul acesta care învăța într'un chip de mirat, și care eșea printre ceĭ dintâĭ, fără silințe marĭ, înțelese, dădu dreptate mameĭ sale și iĭ admiră inima — căcĭ îl iubea cu o dragoste așa de mare în cât suferea din pricina eĭ — și se purta cu ea cu o delicateță de om desăvîrșit.

Doamna Bernard simți o bucurie nespusă când văzu că era așa de bine și atât de mult iubită. Atuncĭ se mustră singură că ținea prea mult pe băiat lângă ea. Pofti în casă și primi cu bunătate pe camaraziĭ luĭ Armand al eĭ, și voi să'ĭ dea maĭ multă libertate. Iar el, în loc să se folosească în răŭ de această libertate, cum ar fi făcut alțĭ tinerĭ, se arăta și maĭ iubitor, și maĭ cuminte. Vreme de câțĭ-va anĭ, fu muma cea maĭ fericită.

Plăcerea eĭ cea maĭ mare era să iasă pe jos

prin oraș la brațul fiuluĭ sĕŭ. El tocmaĭ își sfîrșea școala, se făcuse frumos și se îmbrăca bine. Doamna Bernard trecuse de treĭzecĭ și șase de anĭ. Multe capete se întorceaŭ după eĭ, când treceaŭ ; dar frumoasa văduvă nicĭ nu lua seama că bărbațiĭ toți se uitaŭ la ea cu priviriĭ încântate, căcĭ ea căuta în ochiĭ femeilor carĭ se uitaŭ la fiul sĕŭ, zîmbetul fugarnic care spune limpede : « ce băiat frumos ! » De alt-fel el nicĭ nu părea că bagă de seamă, și muma simțea și maĭ mare fericire când vedea că băiatul eĭ, care era așa deștept, era și curat și nicĭ nu bănuia cât e de frumos.

Totușĭ se gândea câte odată la acea schimbare de temut, care transformă pe adolescent în bărbat. Va veni o zi — zi blestemată — când Armand al eĭ va iubi altă femee, într'alt chip și maĭ mult de cât pe ea. Cugetarea aceasta o făcea să sufere într'un chip așa de dureros, în cât, înfricoșată, nu voia să se maĭ gândească, o gonea din spirit.

Bine înțeles — dar maĭ târziŭ — când își va isprăvi Armand dreptul, când va avea o carieră, se va însura. Aceasta era firesc. Și atuncĭ n'ar zice ea nimic, 'l-ar ajuta să'și aleagă o tovarășe care să'l poată face fericit. Dar amanta, femeea care fură inimele tinere, care ia mumeĭ fiul și i-l înapoiază cu simțurile turburate

și cu cearcăne vinete împrejurul ochilor, era pentru Corsicana răzbunătoare, pentru văduva curată a bărbatului stricat, pentru muma geloasă, o vrăjmașe groaznică la care nu se putea gândi fără să scrâșnească din dinți și fără să tremure de mânie.

IV

Doamna Bernard des Vignes aduse ea însăşi în casă pe această rivală viitoare, tocmaĭ când împlinea fiul sĕŭ douăzecĭ de anĭ şi începea să studieze dreptul. O chema Enrieta Perin şi era lucrătoare cu ziua. O prietenă a sa, femee foarte bună, ĭĭ vorbise de ea şi 'ĭ-o lăudase foarte mult. Era de nouăsprezece anĭ, n'avea nicĭ tată nicĭ mamă, şi trăia numaĭ cu ce câştiga — treĭ francĭ pe zi şi hrană — şi cu toate acestea, ajuta şi pe o mătuşe bătrână la care sta. Doamneĭ Bernard ĭĭ plăcu îndată fata frumoasă, aşa de graţioasă, aşa de curată şi îmbrăcată cu gustul instinctiv al lucrătoarelor din Paris, care cu o rochiţă ce îşĭ cos sin-

gure dintr'o stofă de un franc metrul, se îmbracă parcă ar fi niște dame mari. Lucrătoarea se împrieteni repede cu Leontina, servitoarea bătrână, femeea de încredere a doamnei des Vignes care și ea o vorbi de bine stăpânei sale :

« Biata fată, zicea dênsa, tocmai de unde vine ea pe jos la opt de dimineață și încă pe nemâncate. Îi dau cafeaua cu lapte și repede se duce în salonaș lângă fereastră, și nu face zgomot nici cât un șoarece și tace toată ziua, și coase, și iar coase... și e frumușică ! Ce mai păr bălan are ! Și un mijloc de i-l coprinzi cu mâinile... 'I-am dat să mănânce pe mescioară, cum 'mi-ai zis dumneata, ca să nu stea în bucătărie cu slugile. Mănâncă curat, nu lasă să cază pe jos o firimitură de pâine. Câte o dată mai stăm de vorbă. Îi e greu și ei, sărăcuța. De n'ar fi fost ea, cine știe unde ar fi ajuns mătușe-sa acum ! Ți se face milă, zău, când o vezi așa de tînără și cu atâtea sarcini în spinare. Dar e bărbată ! »

Doamna Bernard văzu curînd că lucrătoarea era vrednică de toate laudele acestea, văzu că e ființă blândă, sfioasă, muncitoare, și ca să îi arate că îi prețuiește însușirile bune, îi dete să îi lucreze trei zile pe săptămână. Se obișnui, când trecea prin salonaș, să vadă

lângă fereastră, capul eĭ bălan, drăgălaș, plecat d'asupra lucruluĭ și se oprea ades ca să ĭ zică câte-va vorbe care să o îmbărbăteze. Fetița respândea parcă chiar un farmec, căcĭ când nu o vedea la locul obișnuit, doamna Bernard cugeta aproape cu părere de rĕŭ :

« Azĭ nu e să vie. »

Merse așa câte-va lunĭ, până într'o zi, d-na Bernard primi o scrisoare, scrisă urît și cu greșelĭ, prin care Enrieta ĭĭ mulțumea de bunătatea ce ĭĭ arătase și o ruga să o ierte că nu maĭ poate veni, căcĭ găsise de lucru cu luna la o cusătoreasă mare.

— Ar fi putut să vie ea singură să 'mĭ spuie, ișĭ zise doamna Bernard. Gândesc că am fost destul de bună cu ea... eĭ, dar vremea e prețioasă pentru bieții cameniĭ ăștia. Îmĭ pare bine că a găsit loc bun.

Și nu se maĭ gândi la ea.

Dar peste câte-va zile, intrând în odaia fiuluĭ sĕŭ, ca să schimbe niște florĭ, vĕzu o scrisoare pe covor, o luă să o puie pe masă și aruncându'șĭ ochiĭ pe plic, fără să vrea, zări numele luĭ Armand Bernard și rămase uĭmită, cunoscênd scrisul copilăresc al lucrătoareĭ. O bănuială repede ĭĭ îngheță inima. Avea or nu drept să citească scrisoarea aceea ? Nicĭ nu se gândi la aceasta. Era vorba de fiul

eĭ pentru care ar fi săvârșit o nelegiuire, un omor, or ce crimă. Zmulse repede scrisoarea din plic, o desfăcu și cuvintele următoare îĭ arseră ochiĭ :

« Iubitul meŭ Armand, *așteaptămă* diseară când *oĭ* eși, ca să petrecem amândoĭ.

« Te iubesc mult.

« ENRIETA »

Doamna Bernard căzu pe scaunul de lucru al fiuluĭ sĕŭ ca trăznită, simțind ca niște arsurĭ la rădăcina fie-căruĭ fir de păr.

Va să zică se întâmplase lucrul de care se temea atât de mult, lucrul pe care abia îndrăznea să îl prevadă într'un viitor depărtat. Băiatul eĭ avea amantă, și pe cine? Pe o cusătoreasă. De ce nu luase pe slujnică? Armand al eĭ, pe care în ajun chiar, îl credea curat ca o floare, copilul eĭ aristocratic, galben și subțire, care părea un prinț de sînge regal, era în stăpânirea feteĭ aceleea de mahala. O iubea, fără îndoială, și poate că sărutase de nenumărate orĭ scrisoarea aceea răŭ scrisă. Și ea nu vĕzuse nimic, nu bănuise nimic. Ba încă chiar prin bunătatea eĭ prostească, lăsase să pătrundă sub acoperișul eĭ și ocrotise pe ticăloasa aceea. Maĭ mult de cât

atât, acum îşĭ aduse aminte că chiar ea atrăsese luarea aminte a luĭ Armand asupra lucrătoareĭ, vorbindu'ĭ bine de ea. Va să zică de aceea închinase luĭ Armand toate clipele vieţeĭ eĭ, de aceea suferise ea, fără să se plângă, aniĭ lungĭ de părăsire aĭ căsătorieĭ, de aceea lăsase de o parte speranţa şi siguranţa fericireĭ când depărtase pe colonelul de Voris, pentru ca Armand, copilul eĭ supraveghiat ca o comoară de zgârcit, îngrijit ca o floare de seră, pentru ca acest cap de operă matern, eşit şi creat din pântecele eĭ, de devotamentul, de iubirea eĭ, să ajungă a fi într'o clipă, la întâia pornire a simţurilor, capriciul şi iubirea uneĭ fete de nimic. Şi fusese atât de proastă în cât îl crezuse maĭ bun, maĭ delicat de cât ceĭlalţĭ oameniĭ, pe când el avea în vine sângele tatăluĭ sĕŭ, sânge de viţios şi stricat care făcea pe Bernard să poftească până şi la cele maĭ decăzute fiinţe.

Zdrobită, cu inima sfîşiată şi plină de amărăciune şi de dezgust, doamna Bernard des Vignes rămăsese cu ochiĭ la scrisoare în odăiţa frumoasă, în care toate :—mobilele elegante, lumina dulce, cărţile bogat legate, până şi parfumul delicat al lucrurilor de piele de Viena, rînduite frumos pe biroŭ — toate îĭ

aduceaŭ aminte obiceiurile rafinate, copilăria curată a fiuluĭ sĕŭ. Și scrisoarea aceea pe care o ținea în mână, scrisoarea care îĭ părea ca o broască murdară ce întâlnești pe nisipul frumos așezat dintr'o grădină bine îngrijită scrisoarea aceea care puțea a popor, zmîngălită pe hârtie cumpărată de la băcănie, cu greșelile eĭ grosolane de ortografie, umplea de greață pe doamna Bernard.

De o dată Armand intră, cu cărțile la subțioară, fără grije, ușor, cu flacărĭ de tinerețe în ochĭ, și, mirându-se că găsește pe mumă-sa în odaia luĭ, strigă vesel :

— Bună ziua, mamă. Dar ce cauțĭ aicĭ ?

Dar doamna Bernand se ridicase galbenă. Aruncă pe biroŭ scrisoarea Enrieteĭ, o arătă fiuluĭ sĕŭ cu degetul și cu un glas ce nu maĭ părea al eĭ, ce răsună ca metalul, și plin de insultă și de mânie, zise :

— Am citit. Altă dată ia seama și nu maĭ lăsa pe jos scrisorile amanteĭ dumitale.

Și, lăsând pe tînăr încremenit și purpurĭŭ de rușine, muma mâniată eși, trântind ușa.

V

Şi cu toate acestea, bieţiĭ copiĭ aveaŭ şi eĭ dreptate.

Armand, ca şi muma sa, când trecea prin salonaş, nu putea să nu ia în seamă profilul drăgălaş ce se pleca uşor ca să'ĭ dea ziua bună. Dar cum era de nevinovat, nu văzuse privirea ce se întorcea repede într'altă parte, dar aşa de drăgăstoasă, cu care se uĭta lucrătoarea la el, nicĭ cum se roşea de repede. Ea, biata, de cum zărise pentru întâia oară pe Armand — dar de cum îl zărise, fără să se apere — se îndrăgostise de el ; şi tînărul frumos, cu gesturĭ armonioase, cu ochiĭ arzătorĭ şi blânzĭ, i se păruse picat de sus. En-

rieta era cinstită, dar știa de toate. Aflase tot de când fusese ucenică, din convorbirile dintre tovarășile ’ĭ de lucru, dar nicĭ când dorința eĭ n’ar fi cutezat să se ridice până la cel pe care începuse a’l iubi.

Pentru dînsa Armand era un « bogătaș », unul dintre oamenĭĭ pe carĭ săracĭĭ nu ĭĭ pot cunoaște, pe carĭ nu ĭĭ pot vedea de aproape. Era încredințată că avea amantă, dar gândea că ființa pe care o iubea era o femee din lumea din care făcea el parte, și fără să o cunoască, dar și fără să se îndoiască că există, Enrieteĭ i se părea foarte fericită și ĭĭ pizmuia bucuria de a’și petrece degetele încărcate de inele prin părul luĭ negru. Ea, biata fată, trebuia să se mulțumească a ’l admira de departe, cu respect. Când trecea și ĭĭ zicea : « bună ziua, domnișoară », simțea în inimă ce nu maĭ simțise nicĭ odată. Dar nu era nebună să își închipuiască că Armand se putea uita la ea, că putea să ’ĭ pară frumoasă.

Luĭ i se părea desfătătoare. Se simțea târît către ea de toate curiozitățile, de toate aprinderile de nevinovat în care izbucnise cu putere și se deschisese floarea neatinsă a dorințelor. Numaĭ când se gândea că fata aceea drăgălașe se afla sub acelaș acoperiș cu el, Armand simțea un fel de toropeală, nu maĭ

putea lucra nimic. Își lăsa cărțile deschise, se prefăcea că are treabă prin salonașul unde sta Enrieta și cosea, o învăluia într'o privire repede, și simțea fulgerarea ochilor ei. Apoi se întorcea în odaia lui de student, se arunca obosit pe canapea și rămânea acolo trist, cu fruntea arzând, căscând și simțind trebuință să plângă.

Enrieta care cunoștea mai bine viața, băgase în sfîrșit de seamă turburarea tînărului. Să fi fost oare cu putință? Îi plăcea? Domnișorul acela așa de delicat, așa de « mititel », cum îi zicea ea în gând, Armand care îi părea că e un semi-zeu, se uita la ea!... Întâi rămase în uimire, cum era de zmerită, apoi o înduioșare nespusă îi cuprinse inima.

Ah! numai un semn să 'i facă Armand. Tot ce ar dori, îndată! Fiind foarte simplă, numai instinctivă, nu cunoștea cochetăria, prefacerea, șiretlicurile dragostei. Da! Într'o clipire era gata să fie a lui, ea și tinerețea ei, gata să 'și dea mai cu seamă inima în fundul căreia simțea o putere ascunsă căreia nu se putea împotrivi, care o arunca în brațele lui Armand. Ba se mustra chiar că nu îi arăta ea întâi ce simțea. Îl vedea așa de sfios în cât ar fi vrut să îi mai dea curagiu. Dar nu 'și putea învinge o rămășiță de rușine, și cu

toate acestea ar fi fost așa de ușor să răspundă privireĭ luĭ Armand cu altă privire, zîmbetuluĭ luĭ cu alt zîmbet! Proasta! Acum cînd trecea pe lîngă ea nu maĭ avea curagiŭ nicĭ să 'șĭ ridice capul, astfel că zile peste zile treceaŭ fără ca tînărul să știe că era adorat.

VI

Dar catastrofa era de neînlăturat.

Într'o duminică, — o zi frumoasă de pe la sfîrșitul luĭ Maĭ, într'o duminică cu cerul albastru, cu soare și cu rochĭ de culorĭ deschise, Armand, care era să mănânce la un prieten, se despărțise de mama sa pe la patru și eșise să se plimbe.

Când eșĭ afară, cu toate că era cald și frumos, se simțĭ cumplit de trist. Pizmuia pe toată lumea care trecea perechĭ-perechĭ, veselĭ și încântațĭ. Ce locuitor al Parisuluĭ n'a cunoscut, în ceasurile turburate de la începutul tinereței, hoinărelile care te sfîrșesc,

sensaţia aşa de dureroasă a singurătăţeĭ şi a măhnireĭ în mijlocul mulţimeĭ ?

Apucă încet pe strada Saints-Pères, făcu la dreapta, trecu de squarul cu castanĭ sălbateci şi de prăvăliile închise de la Bon Marché, şi îşĭ urmă drumul pe trotuarul larg care se întinde de a lungul ziduluĭ vechĭ al spitaluluĭ Laënnec. Pe vremea aceea, duminica, vara, strada largă a mahalaleĭ clericale e aproape pustie. Prăvăliele sunt închise. Abia se văd câţĭ-va trecătorĭ rarĭ, lucrătorĭ saŭ negustoraşĭ îmbrăcaţĭ cu haine de sărbătoare. Icĭ doĭ soldaţĭ cu mănuşĭ albe, colo un preot care trece grăbit. Atât. Şi la fiecare zece minute trece prin mijlocul stradeĭ, omnibusul ce pare adormit.

Doar lângă poarta spitaluluĭ e niţică mişcare : vînzătoare de florĭ, de pezmeţĭ şi de portocale, şi lumea care vine să vază pe bolnavĭ.

Aci se pomeni Armand de o dată cu Enrieta în faţa luĭ.

Era îmbrăcată cu o rochiţă eftină, albastră şi cu puncte albe, dar îĭ venea turnată pe talia 'ĭ subţire şi mlădioasă. Pe pălăria 'ĭ de paie de culoare închisă, se mişca un mănunchĭ drăgălaş de floricele albastre, în mâinĭ avea mănuşĭ şi ţinea pe umăr umbreluţa deschisă.

Când vĕzu pe Armand, se roşi tare, şi gura 'ĭ puţin deschisă, dinţiĭ eĭ strălucitorĭ, ochiĭ eĭ carĭ păreaŭ niște florĭ de « nu mĕ uĭta » pline de rouă, păru 'ĭ bălan în care licureaŭ puncte de aur, până şi zmerita 'ĭ şi curată găteală, toate părură că zîmbesc.

Armand îşĭ scoase pălăria şi, cu toate că inima ĭĭ bătea cu putere, era să treacă de ea, nătângul! Dar ea ĭĭ zise « bună ziua, domnule », aşa de drăgălaş, în cât se opri şi, neştiind ce să zică, o întrebă cu glas cam sfios de unde venea.

Ea ĭĭ răspunse, şi ea tot încurcată, vorbind numaĭ ca să vorbească, foarte repede.

Eşea de la spital unde ĭĭ dusese câte ceva mătuşeĭ sale care era bolnavă de vr'o două săptămânĭ, nu de vr'o boală grea, căcĭ şi începuse să 'ĭ fie maĭ bine. Enrieteĭ ĭĭ părea foarte bine, căcĭ era foarte trist pentru ea să găsească, cum zicea, « casa singură în toate serile. »

Nicĭ unul nicĭ altul nu se gândea ce spunea. Se priveaŭ în fundul ochilor, atât de mişcaţĭ în cât tremuraŭ. Intâlnirea, convorbirea, le părea la amândoĭ o întâmplare ciudată. Faptul că vorbea pe stradă cu o fată pe care abia o cunoştea, era pentru Armand lucrul cel maĭ îndrăzneţ pe care îl

făcuse în viață; iar fata îndrăgostită nu mai știa ce să facă, părea o păstoriță din basme, pe care vine să o ceară de nevastă vre un fecior de împărat îmbrăcat în haine bogate de îți iaŭ vederile.

Fără să bage de seamă, tinerii porniseră unul alături de altul. Armand, cu gura uscată, cu tâmplele zvâcnind, căuta să zică ceva și nu putea.

« Și acum, domnișoară... va să zică... te ducĭ să te plimbĭ? »

— Așĭ, nu, domnule! Mĕ duc frumos acasă să 'mĭ fac de mâncare... Mănânc repede și pe urmă mĕ culc de vreme. Trebue să mĕ scol mâine la șapte de dimineață, știĭ dumneata.

Armand simți un fior când se gândi că era să plece, să se depărteze, să nu mai fie alături de dînsul. Atuncĭ ĭi trecu prin cap un plan foarte îndrăzneț pentru el; îngânându-se, coprins de bărbăția fricoșilor, zise :

— Adineaurĭ ziceaĭ, domnișoară, că 'ți-e urît să petrecĭ seara singură. De oare ce ești liberă... dacă vreĭ să'mĭ facĭ o plăcere mare... dar știĭ, foarte mare plăcere... haĭ să mănâncĭ cu mine.

Enrieta simți că ĭi vine ameteală de uĭmire, gândea că visează, basmul urma.

— Ce fel, vreĭ dumneata să mănâncĭ cu mine, domnule Armand? zăŭ?... Şi zicêndu'ĭ pe nume pentru întâia oară, se şi stabili între eĭ un început de intimitate. Adevĕrat, vreĭ să mâncăm amândoĭ?

El crezu că nu vrea să primească şi teama aceasta îl făcu şi maĭ îndrăzneţ.

— Vezĭ bine... aidem să mâncăm amândoĭ... ca niște prietenĭ... Sunt poftit eŭ la cineva, dar ce 'mĭ pasă? Trimet de la birt să 'ĭ spuĭ că nu pot veni... Vreĭ?... aş fi aşa de fericit!...

Apoĭ adăogă, perzându'şĭ capul:

— Ce drăgălaşe eştĭ! Ţiŭ mult să te cunosc maĭ bine, să 'ţĭ fiŭ prieten.

Şi îndrăzni să 'ĭ dea braţul.

Enrieta i-l luă. Şi fermecată, murmură spunêndu'şĭ taĭna:

— Ce fericire! Eŭ tot la dumneata mĕ gândesc într'una.

Bieţiĭ copiĭ! Abia de un sfert de ceas puteaŭ vorbi amândoĭ liberĭ, şi în sinceritatea lor nevinovată îşĭ şi mărturisiră unul altuia ce aveaŭ pe inimă. Încremeniţĭ şi muţĭ de fericire, porniseră înainte fără să ştie unde mergeaŭ. Ajunseseră la bulevardul Montparnasse, care era plin de lume, şi mulţĭ se uitaŭ zîmbind şi apoĭ urmăreaŭ cu ochiĭ pere-

chea frumoasă și așa de bine potrivită, așa de grațioasă și așa de tînără. Dar îndrăgostiții nu luaŭ seama la aceasta, cum eraŭ de cufundați în bucuria lor lăuntrică. Începură să vorbească din noŭ. Își aduseră aminte de zilele de sfială și de teamă.

— Va să zică, întrebă Armand, e adevărat că simțeaĭ maĭ de mult nițică dragoste pentru mine ?

— Ba nicĭ nu trăiam de cât pentru minutele când treceaĭ prin salonaș, răspundea Enrieta ; n'apucam să věz că se mișcă clanța de la ușă și ghiceam dacă eraĭ dumneata... când aĭ ști ?...

— Să fie cu putință ? Și eŭ nu băgasem de seamă nimic.

— Așĭ ! ba eŭ, zicea atuncĭ Enrieta, cu nițică șiretenie în privire, eŭ băgasem de seamă că treceaĭ des pe lângă mine.

— Și când te gândeștĭ, reluă Armand, care nu 'șĭ putea înfrâna pornirea, că lucrurile puteaŭ ține așa multă vreme și că dacă nu ne întâlneam astă seară... dar din fericire ne am întâlnit. Acum s'a isprăvit ! Ce bine 'mĭ pare că te-am întâlnit... eŭ eram să trec înainte fără să 'țĭ zic nimic. Vezĭ că eŭ nu prea sunt așa îndrăzneț. Dar am văzut îndată în ochiĭ dumitale că trebuia să 'țĭ vorbesc, că 'țĭ

ar fi plăcut... acum ne cunoaștem, nu e așa? Și o să facem noĭ să ne întâlnim maĭ des... cât s'o putea de des... Și o să fiĭ prietena mea. Vreĭ?

Și fetița cu sinceritatea eĭ populară, despre care vre un sceptic ar fi zis că e nerușinare, răspunse cu ochiĭ plecațĭ:

— Vezĭ bine că vreaŭ!

VII

Lângă gara Montparnasse, intrară într'un birt pe care îl știa Armand de când mâncase acolo cu niște tovarăși de studii, și luară locuri în așa zisa grădină plantată numai cu felinare și cuiere pentru pălării, dar în care, în ziua aceea, un salcâm înflorit din vecinătate își răspândea mirosul primăvăratic. Armand trimise întâi un om cu o scrisoare prin care își cerea ertare de la persoanele la care fusese poftit, apoi porunci de mâncare, or mai bine lăsă pe chelner să 'i dea ce va vrea el. Ce le păsa lor de peștele gătit cine știe cum, or de carnea cu cine știe ce sosuri? Ei stăteau unul în fața celuilalt, mâncându-se

cu ochiĭ, flecărind cum cântă pasările, și în frazele cele maĭ de rînd, cele maĭ obișnuite ce schimbaŭ: « toarnă 'mĭ niţică apă; umple 'l... umple 'l de tot! » or: « maĭ vreĭ niţel peşte? » era dorinţă și era dragoste.

Armand făcu pe noua 'ĭ prietenă să vorbească. Și ea iĭ spuse zmerita eĭ istorie. Nicĭ vorbă, nu fusese crescută în puf, cu toate acestea când era mică, viaţa eĭ nu fusese aşa grea. Tatăl sĕŭ — văduv — lucrător mecanic meşter, avea leafă bună și putea mulţumi toate trebuinţele fetiţeĭ și ale uneĭ surorĭ bătrâne a luĭ, care îngrijea de ea. Dar într'o zi, bietul om fu prins de o maşină și strivit, și muri într'un chip îngrozitor. De atunci rămăsese numaĭ cu mătuşe-sa, o femeie de la ţară, care n'avea nicĭ o meserie. Stăpânul fabriceĭ în care lucrase tatăl eĭ dădea orfaneĭ o pensioară și bătrâna vedea de casă. Dar, or cum, tare fuseseră nenorocite! Fata trebui să intre ucenică, cum se maĭ mări puţin, și să se lase de şcoală, unde de altfel nu prea învăţase lucru mare.

« Oh! domnule Armand, să vezĭ dumneata cum scriŭ de urît și câte greşelĭ fac... ştiĭ, 'mĭ-e ruşine! »

Şi spunea câţĭ amarĭ de anĭ trăiseră, bietele, mâncând ce era maĭ prost; cum bietele

lucrușoare de prin casă se duceaŭ unul după altul, de câte orĭ puseseră ceasornicul de perete amanet ca să cumpere ce le trebuia neapărat, și ce îngrijorare le chinuia când venea vremea chirieĭ. Din norocire îșĭ învățase repede meșteșugul și ajunsese chiar să fie foarte dibace, și acum aveaŭ cu ce trăi — oh! tocmaĭ cât le trebuia, maĭ mult nu — dar în sfîrșit puteaŭ trăi. Și soarta era să i se îmbunătățească și maĭ mult. Vorbise cineva de ea cu doamna Pamela, cusătoreasa cea mare, care avea tocmaĭ trebuință de o lucrătoare, și peste câteva zile, poate chiar a doua zi, nădăjduia să intre la ea; acolo putea câștiga o sută și cincĭzecĭ, două sute de francĭ pe lună.

Armand o asculta, mișcat; îĭ era milă de biata copilă care lucrase atât, și atât suferise. Își punea în cumpănă viața luĭ așa de îngrijită și așa de ușoară, cu viața de lipsurĭ, ale căreĭ ceasurĭ pline de jale fata le povestea aproape cu veselie. Se gândea că ceĭ douăzecĭ de francĭ cu carĭ era să plătească atuncĭ masa, ar fi ajuns Enrieteĭ și mătușe-seĭ să trăiască o săptămână întreagă. Armand avea inimă bună și simțĭ că i se umplu ochiĭ de lacrimĭ pe când îĭ spunea lucrătoarea, cu felul sĕŭ pitoresc de povestire și cu nenumărate amănunte dureroase și adevărate, despre virtuțile

de obiceĭ și de supunere soarteĭ, de răbdarea zilnică a bietuluĭ popor așa de curagios și așa de sîrguitor în sărăcia luĭ.

Când le aduse cafeaua, se lăsa seara. Eșiră din birt. Flacările galbene ale gazuluĭ se aprindeaŭ în vreme ce apusul se vedea încă roșu. Armand încercă o sensație foarte dulce când îl luă Enrieta de braț într'un chip firesc, cu un gest de încredere.

Un birjar se opri lângă eĭ și îĭ întrebă de nu aŭ trebuință de trăsură.

« Seara e foarte frumoasă, zise studentul. Aĭ să facem o plimbare afară din oraș, în pădurĭ, vreĭ? »

— Oh! da, zise fata cu veselie. Mie 'mĭ-e așa de drag să vĕd pomĭ! »

Și îĭ mărturisi că poate nu se plimbase de patru orĭ în trăsură de când era. Și plimbarea aceasta îĭ făcu o plăcere nespusă, porni să spuie și să spuie fel de fel de lucrurĭ, încântată.

La dreptul vorbind, nicĭ nu știa cum e la țară. Vara, duminica, când era vreme frumoasă, mătușe-sa lua niscaĭ mâncare rece și o sticlă cu apă roșită și se duceaŭ să mănânce și să maĭ « răsufle » pe fortificațiĭ.

« Dar unde sunt coșurĭ de fabricĭ nu e țară curată, nu e așa? »

În pădurea Bulonieĭ, văzuse la grădina de aclimatație niște sălbaticĭ foarte urîțĭ. Prea era lume multă, prea era praf mult, și maĭ trebuia să aștepte o grămadă până să le vie rîndul la tramway. Dar seara era o frumusețe!

Ajunseră pe înoptate de tot la Arcul de triumf și Enrieta oftă lung și tăcu uĭmită, când văzu în fața eĭ « Calea Impărăteseĭ » — largă și întunecoasă sub nemărginitul cer plin de stele — pe care alunecaŭ nenumărate felinare de trăsurĭ.

Armand se apropie de ea și o luă de mână. Ea își trase mâna și el se temu întâĭ că i se împotrivește, dar Enrieta își scoase mănușile, își puse cu blândețe mâĭnile goale în mâĭnile luĭ și, când simțiră atingerea, pe amândoĭ îĭ cutremură un fior de plăcere. Se răcorise puțin, un vînt ușor, care mirosea a verdeață, le dezmierda obrajiĭ. Zgomotul mersuluĭ trăsurilor care lăsa să se audă și cadența trapuluĭ cailor, îĭ legăna cu moliciune și se simțiră ca luați de un val. Atunci tînărul se plecă la urechea Enrieteĭ și îĭ șopti cu pornire: « te iubesc! » Apoĭ căută în umbră privirea feteĭ care se țintĭ asupră 'ĭ drăgăstoasă și gânditoare.

Enrieta cugeta. Ceasul acela era cel maĭ

dulce, dar și cel mai însemnat din viața ei. Peste puțin Armand o va duce până acasă. Mătușa bătrână era la spital și dacă o va ruga să o ducă până sus, ea nu se va împotrivi, căci n'ar putea să nu facă ce 'i-ar cere. Și la urma urmelor, or în seara aceea, or a doua zi, or mai târziu — ce 'i pasă! — tot era să fie a lui o dată. Vai! de amăgit nu se amăgea biata fată din popor. Tînărul pe care îl judeca atunci mai nevinovat de cum îl crezuse, simțea dragoste pentru ea. Dar câtă vreme va iubi-o? Ea nu avea să 'i dea alt de cât tinerețea și biata 'i inimă. Fără îndoială că peste puțin îi va fi rușine de o iubită așa de simplă, așa de « ordinară ». Numai în basme iaŭ feciorii de împărați de neveste pe fetele sărace. Chiar de 'i-ar inspira iubire adevărată, chiar de l'ar lega printr'un simțimînt trainic, tot va trebui o dată, mai curînd or mai târziu, să se despartă.

Așa se întâmplase cu multe din prietenile ei. Un an or doi, or trei, frumoși, de nebunie, cu un amant cu mâinile albe, și pe urmă rămas bun pentru totdauna... Nu, ce făcea ea nu era lucru înțelepțesc. Într'o zi va părăsi-o cum le aŭ părăsit și alții pe tovarășele ei de lucru. Cele mai multe, cele leneșe, cele lacome, cele cochete, ajunseseră urît. Unele

mai cu minte, se măritaseră în urmă cu câte un bărbat de seama lor, cu câte un lucrător care se îmbăta mereŭ și care uneorĭ le bătea.

Dar la ce să 'șĭ mai făurească mâhnire dinainte? Soarta eĭ nu era la fel cu a maĭ tutulor fetelor sărace? Tinereţea trecea ca o floare, și pe urmă, ce viaţă!... Ferice de cele care aŭ avut câte o iubire nu așa grosolană, câteva bucurĭĭ scurte în luna aprilie a vieţeĭ lor, un roman drăgălaș! Enrieta trebuia chiar să se creadă fericită de oare ce ea, cel puţin, era frumoasă, putuse place tînăruluĭ frumos care ĭĭ strângea mâna cu atâta putere, și care ĭĭ sufla lângă obrajĭ așa de blând cuvinte arzătoare. Cât de mult o încânta, cât de mult ĭĭ măgulea delicateţa eĭ de femeie băiatul acela de familie bună, bogat, cu faţa curată, cu glasul mângâĭetor, cu ţinuta elegantă!

El, începătorul stângaciŭ, școlarul în iubire, nicĭ nu bănuia cu câtă putere îl dorea ființa aceea; el era foarte mulţumit că ĭĭ pipăia carnea, că simţea mirosul acela de femeie. Fecioara știutoare către care năzuia dorinţa luĭ, era și maĭ turburată de cât el. Ar fi vrut să îl sărute, să îl strîngă în braţe, să îl miroasă ca pe un mănunchĭ de florĭ. Se ţinu mult, dar în sfîrșit nu maĭ putu, și,

după ce se încredinţă, uităndu-se repede împrejur, că nu se uĭta nimenĭ la eĭ, Enrieta îşĭ lipi în tăcere buzele de ale tînăruluĭ şi, ceĭ doĭ amanţĭ, nezăriţĭ în întunerec de mulţime, se sărutară pentru întâia oară sub visarea solemnă a stelelor.

VIII

In seara aceea, Armand se întoarse acasă tocmaĭ de spre ziuă.

Se întoarse ameţit de primu 'ĭ triumf în iubire, şi în noaptea limpede, de Maĭ, paşiĭ sĕĭ victorioşĭ deşteptaŭ ecourile stradelor tăcute.

Neuĭtată seară! Se mira el singur cât fusese de îndrăzneţ. Rugase pe Enrieta să 'l lase să se suie sus. O călăuzise pe scările întunecoase ţinênd'o de mână. Locuinţa eĭ nu va uita-o nicĭ o dată.

Şi cu toate acestea eraŭ sărace de tot bietele odăiţe din catul al patrulea. Urîtă de tot era sofrageria strîmtă, plină cu fel de fel de

lucruri : o masă rotundă, o maşină de cusut, într'un colţ patul mătuşei bătrâne. Şi tot urîtă era şi odăiţa feteî în care două cadre colorate — Gambeta şi Garibaldi — care aminteau părerile politice ale răposatuluî eî tată, stăteau alături cu un crucifix de aramă atârnat d'asupra patuluî strîmt.

Dar în cocioaba aceea sărăcăcioasă, Armand văzuse deschizêndu-i-se un raî necunoscut. Tremura şi acum din pricina misteruluî ce descoperise ; şi luase pe haîne, pe mâînî, în barba care începea să îî crească, parfumul voluptuos al tinereî femeî îndrăgostite care cu puţin înainte, cu hainele într'o neorânduială încântătoare, cu ochiî strălucind de fericire şi de lacrimî, îl îmbrăţişase încă o dată pe prag ca să 'l maî ţie o clipă, prelungind cât putuse maî mult sărutarea arzătoare a despărţireî.

Ceî doî amanţî se vorbiseră să se maî vadă, şi cât maî curând, dar Enrieta nu maî putea primi pe Armand la ea. Acum chiar făcuse o mare nesocotinţă. De ar fi fost vorba numaî de ea, puţin 'î-ar fi păsat de vecinî şi de zisele lor. Dar mătuşe-sa era să se întoarcă curând de la spital şi era femeie bună, o respecta şi nu vrea să 'î facă niciî o mâhnire.

Armand trebuia prin urmare să caute să

CAROLI I UNIVERSITAS

găsească cât de curând un adăpost pentru dragostea lor. Din fericire punga lui de student muncitor și cuminte era plină bine, numai că nu știa unde și cum să caute asemenea lucru. Se hotărî să întrebe pe un camarad al său de la drept, pe care îl chema Teodor Verdier.

Băiatului acesta, care era puțin mai în vârstă de cât Armand, îi plăcea să rîză de viața pe care o ducea el și ades îi zicea rîzând : «Domnișoara Bernard ». Sta și el tot la părinți, dar era răsfățat de tot. Mama sa îi lăsa libertate deplină și el, firește, se folosea de ea. Începuse a fi cunoscut în cartierul latin. Fuma mult, făcea versuri după cea din urmă formulă decadentă, se ducea pe la baluri, prin cârciumele de stil Ludovic al XIII-lea în care femei foarte zgomotoase slujeau mușteriilor niște bere rea și, cu toate că era bine crescut și știa să se poarte în lume, doamnei Bernard des Vignes nu'i plăcuse dintru început; ea chiar zisese ades fiului său :

« Mie nu 'mi prea place prietenul ăsta al tău. Trebue să fie un stricat... »

Chiar a doua zi Armand se duse la Teodor și îl găsi căutând într'un dicționar o rimă pentru un sonet plin de foc cu care vrea să pună pe gânduri o oacheșe — Flo, nume scurtat

din Florentina — care înfrumusețea o berărie gătită în chip japonez și unde se duceaŭ o mulțime de tinerĭ poeți simboliștĭ.

Teodor făcu chef mare de puținul ce 'ĭ spuse Armand roșindu-se.

« Bravo, *domnișoară*, zise el, te felicit... Aĭ venit tocmaĭ bine, căcĭ știŭ un adăpost așa, într'o mahala depărtată, o casă ascunsă de tot. Aidem să 'ți o arăt.

Odaia era mare, curată, mobilată îndestul; aerul și lumina pătrundeaŭ prin două ferestre care dădeaŭ spre bulevard, « o odaie de ofițer superior », cum zicea femeia care o închiria. Armand zise să ĭĭ maĭ puie — ca să fie maĭ intim și maĭ frumos — două lămpĭ, covor, și câte-va plante verzĭ; pe urmă plăti luna întâĭ înainte și, după ce mulțumi foarte mult prietenuluĭ săŭ, se întoarse acasă încântat.

Servitoarea ĭĭ dădu cea d'intâĭ scrisoare de la Enrieta. Veste bună! Se tocmise cu d-na Pamela, cusătoreasa cea mare. Incepea să se ducă chiar de a doua zi. Nu spunea cât era de mulțumită că nu maĭ avea trebuință să vie la doamna Bernard să lucreze, căcĭ n'ar maĭ fi putut să vadă pe mama luĭ Armand fără să moară de rușine. Ruga pe Armand, dacă putea, să vie la opt și jumătate, când eșea ea de la lucru, să se întâlnească în fața ote-

luluĭ Continental. Scrisoarea sfîrșea cu câteva cuvinte de iubire și de dezmierdare pe care Armand le citi cu delicioase bătăĭ de inimă și fără să ia seamă la greșelile de ortografie și la scriitura cea urîtă.

Armand eșea rar seara. Ca să nu se mire mama sa că îl vedea schimbându'și obiceiurile, minți pentru întâia oară în viața luĭ. Născoci o adunare de studenți, și a doua zi ajunse la întâlnire la vreme.

Enrieta petrecuse toată ziua lucrând în atelierul vestit în care intrase ; dar cum se sfîrși masa — căcĭ lucrătoarele eraŭ tocmite cu mâncarea — își strânse repede șervetul, își puse pălăria, zise bună seară și zbură ca o rândunică la locul de întâlnire. Armand o aștepta de un sfert de ceas. Îl vĕzu de departe și îndată se luară la braț, și strâns lipiți, plecară ușorĭ ca într'un vis către cuĭbul lor de iubire.

Vreme de două săptămânĭ se întâlniră în toate serile și petrecură ceasurĭ pline de încântare.

Cum se iubeaŭ ! Ce bine se iubeaŭ, cu bucuria și nebunia simțurilor lor tinere dar și cu adevărată dragoste. Enrieta era, pentru Armand, nu numaĭ Femeia, Chimera, care aprinde cu zborul sĕŭ de flacărĭ visele tutulor

adulților și pe care o dobândise în sfîrșit și cucerise, ci era Iubita, singura iubită, cea la care te gândești necontenit când ești departe de ea, și pe care o vezi de cum închizi ochii; aceea a cărei amintire te urmărește în fiece ceas, te stăpânește, îți aleargă prin sânge și îți umple inima. Pe student toate îl mișcau, toate îl atingeau în ființa scumpei sale iubite. Pe lângă pornirea dorințelor în fața corpului femeiesc așa de fraged și de curat, se mai adăoga un simțimânt de o dulceață adâncă, alcătuit din recunoștință și din milă generoasă pentru fecioara nevinovată și neinteresată, care nu'și făcuse nici o socoteală, nici nu se apărase, care îi dăduse de la întâiu 'i zîmbet, cum 'i-ar fi dat un trandafir, unica 'i comoară, floarea celor douăzeci de ani ai ei.

Enrieta se lăsa în voia iubirei cu darul neprețuit care face pe cel care îl are să trăiască numai pentru ceasul de față, cu nepăsarea plină de înțelepciune, privilegiu al celor simpli și al celor neștiutori. Din ziua de neînlăturat în care va trebui să se despartă de Armand, pentru ea nu era să mai fie fericire pe lume, dar până atunci se bucura cât putea de această fericire care era așa de mare, în cât uneori i se părea peste măsură de frumoasă. Parcă era un lucru prețios pe care i-l pu-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

sese cineva în mână, dar a căruĭ întrebuințare nu o știa. Biata fată ! Ea rămăsese încremenită ca un cerșetor căruia 'ĭ-ar da cineva de pomană o stea.

Era supusă ca o roabă cu toate că era amanta cea maĭ iubită. Multe zile nu se hotărî să 'șĭ tutuiască iubitul. El rîdea de ea cu veselie, și încercările eĭ nedibace de a fi maĭ familiară, ĭĭ făceaŭ o plăcere nespusă. Dacă se întâmpla într'o clipă de pornire, să 'ĭ zică : « dragă », or « comoara mea », vorbe ordinare care miroseaŭ a mahala, dar care luĭ Armand i se păreaŭ foarte dulcĭ, apoĭ se rușina repede și se arunca pe pieptul luĭ, or îl săruta pe gât ca să 'ĭ ascunză roșeața ce ĭĭ colora obrajiĭ. Iĭ era așa de teamă că nu 'ĭ va părea destul de « cum trebue » pentru el !... Cu toate că era a luĭ, ea știa bine că nu era de o potrivă cu el. Uneorĭ ĭĭ lua încet mâna subțire și nervoasă de aristocrat, se uita la ea lung, i se părea că atinge ceva foarte rar, neobicĭnuit, și la urmă o ducea la buze, și punea pe ea o sărutare sfioasă, plină de respect.

Și când o vedea așa de zmerită, așa de sfioasă, așa de dezarmată în fața vieței, copilul de maĭ înainte, pe care ea îl schimbase în bărbat, se gândea cu o mândrie plină de în-

duioșare că ființa aceea slabă era a luĭ, atârna de el, și că de acolea încolo era de datoria luĭ să o apere și să o ocrotească.

Cum se iubeaŭ! Ce fericiți eraŭ! Intâmplarea, ca să le mărească și maĭ mult beția, îngădui ca tînăra lor idilă să se poată petrece într'un decor de nopți de vară uĭmitor de frumoase, nopți în care albastrul închis îșĭ descoperea adâncimile nemărginite, în care, printre fluviurile de lapte luminoase, planetele străluceaŭ ca niște faruri, în care astrele îșĭ desfășuraŭ legiunile scânteietoare.

Pe la unsprezece ceĭ doĭ amanți eșeaŭ din azilul lor taĭnic; Armand ducea pe Enrieta acasă pe bulevardele mărginașe, largĭ și pustiĭ, ale orașuluĭ. Era călduț. Șirurile lungĭ de copacĭ înfrunziți răspândeaŭ un miros plăcut. Ce tăcere, afară de zgomotul depărtat al orașuluĭ care abia se auzea ca un zbîrnîit de albină. Indrăgostiții, lipiți unul de altul, delicios moleșiți, umblaŭ încet, înaintând în singurătate. Fericirea le era așa de deplină, în cât credeaŭ că firea toată trebuia să ia parte la ea, și când se opreaŭ o clipă, li se părea că tot ce îĭ înconjura, bulevardele marĭ, clădirile înalte, frunzișul adânc, și zodiacul care îșĭ arăta florile de lumină, oftaŭ de bucurie și de plăcere o dată cu eĭ.

IX

Din visul acesta fusese deșteptat Armand.

Muma luĭ, admirabila luĭ mumă, pe care o iubea din toată inima, dar al căreĭ caracter gelos, și simțimânte despotice și pasionate le cunoștea, aflase tot. Prevĕzu că va fi lucru îngrozitor, că era de acum încolo să sufere și să facă să sufere.

Lupta începu îndată.

Cu puțin înainte de masă, Armand, după obiceiul luĭ, se duse în odaia mumeĭ sale. Intră pentru întâiă oară în ziua aceea cu ochiĭ plecațĭ, cu fruntea grea, cu inima plină de grije și de turburare. Dar când vĕzu pe d-na Bernard stând la locu ĭ obicĭnuit cu lucrul

dinainte, îĭ trecu prin minte toată fericita'ĭ copilărie ; și neputênd suferi gândul că se afla o piedică, un zid între mama luĭ și el, și că nu maĭ era copilul unic și mult iubit de odinioară, se repezi la ea cu brațele întinse, cu mâinile tremurându'ĭ, cu o privire care cerea ertare.

Dar ea îl opri cu un gest scurt, cu un gest de neprimire, și îĭ zise : « nu, te rog », cu un ton care aduse tînăruluĭ aminte realitatea dureroasă și îi înghețâ sângele în vine.

Masa era gata ; trecură în sofragerie și se puseră la masă în tăcere.

Mâncarea de seară fusese totdeauna pentru eĭ o plăcere, căcĭ îșĭ povesteaŭ întâmplările zileĭ, făceaŭ planurĭ pentru a doua zi, vorbeaŭ unu cu altul cu încredere. Dar în ziua aceea, doĭ oaspețĭ nevĕzuțĭ, mânia și rușinea, se așezase la masa familieĭ. Fiul și muma abia atinseră bucatele și nu vorbiră nimic.

Se întoarseră în odaia doamneĭ Bernard, în care două lămpĭ aprinse prea de timpuriŭ, luminaŭ slab în amurgul trist al zilelor lungĭ. După ce le aduse cafeaua și rămaseră singurĭ, doamna Bernard rupse de o dată tăcerea și zise cu un glas plin de amărăciune :

« Te ducĭ de-seară la conferință ? »

In adevĕr, Armand tocmaĭ avea întâlnire

cu Enrieta în seara aceea. Roșindu-se în umbră, abia putu îngâna turburat:

— « Mamă !... »

Atunci doamna Bernard izbucni:

— Du-te, zise ea tremurând de mânie, du-te de'ți vezi amanta. De acum înainte nu mai ai de ce minți, căci m'ai mințit, m'ai înșelat fără rușine ! Ah ! Bine îți începi dragostele ! De la început nemernica aceea te-a făcut să săvârșești o înjosire. Mă înfior când mă gândesc unde o să te silească să ajungi. Du-te, du-te la ea, dragul meu, du-te la ea; eu nu te țiu, du-te.

Dar se întrerupse, căci îl văzu plângând.

— De ce plângi ? îi zise cu glas mai blând.

El căzu în genuchi lângă ea și începu să'i sărute mâinile, umplându-i-le de lacrimi.

— Iartă-mă, mamă drăguță. Iartă-mă că te fac să suferi, dar o iubesc !...

Cuvântul acesta opri scurt înduioșarea ce începuse să coprindă pe doamna Bernard.

— O iubești, zise ea, tremurând cu o ironie sălbatică, iubești pe cusătoreasa mea, ești nebun !... Eu gândeam, speram, că vei avea mândria să'ți păstrezi tinerețea curată până ce te aș fi însurat cu vre o fată frumoasă. Așa mă amăgeam eu cu credința, și tu'mi zdrobești cu cruzime amăgirea. Nu sunt fe-

meie fără judecată. Aș fi înțeles, aș fi ertat o pornire, o nebunie a pasiuneĭ. Douăzecĭ de anĭ sunt douăzecĭ de anĭ, știŭ... Dar să te ieĭ după cea d'întâĭ fustă pe care aĭ văzut'o, să bagĭ în seamă pe lucrătoarea aceea, femeie de rând care doar puțin frumoasă e... asta n'aș fi crezut-o nicĭ o dată... Dar să nu maĭ vorbim de aceasta. Demnitatea mea de mumă și de femeie cinstită, nu mĕ îngăduie să maĭ vorbesc de un asemenea lucru. Imĭ pare răŭ chiar că nu m'am putut stăpâni, că te am mustrat. Imĭ place să cred că te veĭ mustra și tu însuțĭ, și că mustrările ce'țĭ veĭ face vor fi maĭ strașnice de cât ale mele... Nu se poate ca o nemernică ca aceea pe care am ocrotit'o și am adus'o în casă, să mi te strice în așa chip. Nu știĭ ce spuĭ. Sunt încredințată că curînd, poate chiar mâine, după ce te veĭ fi gândit nițel, după ce'țĭ va fi trecut pofta aceasta josnică, îțĭ va fi rușine că aĭ îndrăznit să'mĭ spuĭ că o iubeștĭ!

Ce răŭ îl lua, biata femeie! Cât greșea că îĭ atingea iubirea! Căcĭ el se și ridicase din genuchĭ, nu maĭ plângea pe mâinile eĭ și nu o maĭ lingușea ca un copil mic. Se ridicase, și cu respect, dar cu ochiĭ fără lacrimĭ și cu glas răgușit, îĭ zise:

— Te rog, mamă, nu maĭ vorbi așa. N'o

cunoștĭ pe biata fată, și eștĭ nedreaptă cu ea, și pentru că n'o pot apăra fără să'ți mărturisesc tot, află... că eŭ sunt întâiul bărbat pe care 'l-a iubit și...

Dar nu putu sfârși ce vrea să zică. Doamna Bernard fu cuprinsă de un rîs insultător, groaznic. Ridicându-se în sus cu mândrie, zise uitându-se răŭ :

— Încetează, domnule, te rog. Și cuvîntul acesta « domnule » pe care i-l zicea pentru întâia oară, izbi pe tînăr ca o lovitură de cuțit. Incetează ! vĕd că te-a prins în mrejĭ și orbit maĭ mult de cât credeam. Domnișoara te așteaptă, fără îndoială, și nu e frumos s'o facĭ să aștepte !

Și doamna Bernard fugi în odaia sa de culcare, lăsând pe Armand cufundat în durere.

Rămase acolo multă vreme pe întuneric. Simțea în inimă și în creierĭ grămezĭ de mânie în potriva Enrieteĭ aceleia, a femeieĭ de nimic care răpise nevinovăția și îĭ răpise — așa credea — iubirea fiuluĭ sĕŭ. Acum cu amintirea vedea iarăș profilul drăgălaș al lucrătoareĭ, înfățișarea eĭ modestă, grația eĭ firească. Nu, nu era nicĭ urâtă, nicĭ vulgară. Putea place, putea fi iubită.

Gândul acesta umplea de mânie pe muma a căreĭ inimă cerea prea mult, pe văduva dis-

preţuită odinioară de bărbatul sĕŭ. Ura pe Enrieta ca pe o vrăşmaşă, ca pe o rivală.

Atuncĭ, în vreme de câte-va minute, d-na Bernard des Vignes, femeia cucernică şi bine crescută, care trăise în lumea bună şi strălucise altă dată la curtea împărătească, se făcu iar ţăranca sălbatică din mlăştinele Sarteneĭ, fiica bătrânuluĭ Antonini, şi simţi prin vine sângele corsican, sângele care nu uită şi e gata să'şĭ răzbune. Dacă din întâmplare i s'ar fi ivit atuncĭ înainte amanta fiuluĭ sĕŭ, s'ar fi repezit la ea ca o fiară, şi 'ĭ ar fi crestat obrazul cu cuţitul.

Dorinţa aceasta o dăzmetici. O goni cu groază şi 'ĭ fu silă şi milă de ea însăşĭ. Apoĭ se gândi de o dată la fiul sĕŭ cu îngăduire, cu o slăbiciune de mumă. Prea fusese aspră. Îşĭ are şi tinereţea ale eĭ. Armand era bun, o iubea. Chiar dacă ar fi simţit puţină iubire pentru Enrieta, lucrul nu putea ţine mult. Pe urmă nicĭ nu credea că Armand să fie cel d'întâĭ om pe care l'a iubit ea, o biată lucrătoare cu ziua care se duce unde vrea şi când vrea! În Paris! Era peste putinţă! Fiuluĭ sĕŭ era să i se urască curând cu asemenea legătură. Gesturile, obiceiurile mahalagioaĭceĭ aceleia, era să ajungă a'ĭ fi nesuferite maĭ curând saŭ maĭ târziŭ.

Cine ştie? Poate că lucrul s'a şi întâmplat. Şi pe urmă, oare nu e el în stare să'şi jertfească un capriciŭ pentru odihna mumeĭ sale. Nicĭ îndoială! Poate că se şi gândeşte să facă aceasta. Poate că în vreme ce ea stă nemângâiată, bietul băiat, în odaia de alăturĭ, chinuit de părere de răŭ, e gata să făgăduiască, să jure că s'a sfîrşit, că va face cum doreşte ea.

Încântată de această dorinţă, dă fuga în odaia luĭ Armand. Armand nu era în odaie. Servitorul aducea jurnalele de seară.

— Domnul Armand a eşit? îl întrebă ea, nădăjduind că îĭ va spune că n'a eşit, că e tot acasă.

— Da, doamnă, îĭ răspunde glasul rece al servitoruluĭ, domnul Armand a eşit adineaurĭ.

Adânc descuragiată doamna Bernard cade pe un scaun şi se lasă pradă întristăreĭ. I se pare — şi parcă e o durere fizică — că i s'a dărâmat, că i s'a zdrobit ceva în inimă. Pe perete, în faţa eĭ, îşĭ vede portretul în găteală de bal pe care bărbatul sĕŭ i-l făcuse la un pictor mare în vremea scurteĭ sale lunĭ de miere, şi în tabloul scăldat în umbră vede ridicându-se spectrul tinereţeĭ şi frumuseţeĭ eĭ. La ce îĭ trece oare prin minte preludiul valsuluĭ aceluia de Straus, pe care l'a auzit

în ziua când tatăl său a înfățișat'o la palatul Tuileriilor.

Aidem, curagiu. Trebue să scuture această întristare covârșitoare, să se gândească la altceva. Rupe banda unuĭ jurnal, îl desface ; pe pagina întâia, dă cu ochiĭ de un nume, un nume care o face să tresară.

Colonelul de Voris, care se află acum în Tonkin, a fost înaintat la gradul de general în urma unuĭ șir de izbânzĭ în potriva piraților « Pavillons noirs ». De Voris ! cât a fost de neîndurată pentru soldatul nobil, pentru gentilomul desăvârșit ! Își aduce aminte de lunga luĭ fidelitate, de respectoasa'ĭ așteptare. Numaĭ el se apropiase întru cât-va de inima eĭ și cu toate acestea din pricina luĭ Armand îl respinsese, îl exilase departe de ea. Ce se dusese să caute în clima acea omorîtoare, în războiul obscur și fără glorie ? Uitarea, poate chiar moartea. Într'o zi va afla poate că eroul care o iubise atât de mult, murise acolo în bălțile împuțite, sleit încet, încet de friguri, or că fusese îngrozitor chinuit și ciopârțit de oamenii galbenĭ. Și de va fi așa, va fi din pricina eĭ, căcĭ ea îl deznădăjduise pentru ca să fie cu totul a fiuluĭ nerecunoscător care astăzĭ o părăsea.

Copil fără inimă !

Şi se cufundă cu totul în melancolie. Jurnalul a căzut pe covor. În faţa eĭ, portretul cel mare se uĭtă la ea cu ochĭ trişti şi aspri, în umbra care îl transfigurează; pare că plânge pentru ea şi că o mustră că 'şĭ-a nimicit viaţa. Afară, oraşul mare, care nu adoarme nicĭ o dată, îşĭ şopteşte murmurul veşnic. Şi d-na Bernard lasă iar gândurile să i se ducă către Armand. Acum, în clipele acelea, în cine ştie ce loc din oraşul mare, fiul eĭ se află în braţele uneĭ amante, în braţele uneĭ femeĭ pe care o iubeşte maĭ mult de cât pe ea. Şi işĭ ascunde faţa în mâinĭ, biata mumă, şi plânge.

Vaĭ! Aşa e legea natureĭ. Păsărica a dobândit putere, 'ĭ-aŭ crescut penele, i se mişcă aripele. Doritoare de libertate, se pleacă peste cuĭb şi nu ia în seamă ţipetele mumeĭ speriate, şi zboară!... a zburat!

X

Aŭ trecut zile, aŭ trecut săptămânĭ, și situația dureroasă dintre doamna Bernard și Armand nu s'a schimbat întru nimic. Par numaĭ că s'aŭ împăcat. Muma, când 'și-a vĕzut copilul venind la dînsa pentru a doua oară, cu brațele deschise, n'a lăsat'o inima să'l respingă. Se sărută adese orĭ. Dar și pentru unul și pentru altul, sărutările sunt niște chinurĭ. Muma simte fiorĭ de dezgust când atinge buzele fiuluĭ sĕŭ. I se pare că a rămas pe ele ceva din sărutările « celeĭlalte », din sărutările femeieĭ pe care o urăște atât de tare. Une orĭ abia se ține să nu'și șteargă buzele. Iar el, când sărută pe mumă-sa, nu maĭ simte

căldura bună și plină de dragoste de odinioară pe figura galbenă, pe obrazul nesimțitor ce ĭ-'l întinde acum în silă.

Doamna Bernard nu maĭ vorbește cu Armand de legătura luĭ. Nicĭ o dată nu pronunță numele Enrieteĭ. De ce ? O oprește rușinea eĭ de femeie saŭ mândria 'ĭ de mumă ? Poate maĭ mult de politeță. Se teme să nu'l întărâte, să nu sporească neunirea dintre eĭ ; i se pare că e maĭ bine să tacă și să rabde ; de dragostea luĭ nu'ĭ vorbește nicĭ o dată. Dar el ghicește, știe că ea numaĭ la aceasta se gândește necontenit, și în fie-care cuvînt al mumeĭ sale bănuiește două înțelesurĭ, crede că descopere o plângere saŭ o batjocură. Seara, după masă, doamna Bernard își ia lucrul, și fără să își ridice ochiĭ, întreabă pe Armand cu glas înăbușit, glas în care e și teamă și rugăciune :

— Eșĭ astă seară ?...

De cele maĭ multe orĭ el ĭĭ răspunde blând :

— Nu, mamă.

Căcĭ 'și-a rărit întâlnirile cu Enrieta. A avut curagiŭ să și le rărească. Și bieteĭ sale iubite care se învoiește la toate, care ascultă tot, 'ì-a spus că face aceasta din pricina studielor luĭ pe care le-a cam lăsat în părăsire, maĭ cu seamă că examenele se apropiaŭ. Dar

doamna Bernard pare că nu e mulţumită nicĭ astfel, şi cu toate acestea luĭ Armand i se pare că a făcut mult de tot pentru ea. Eĭ i se pare foarte firesc să stea acasă.

De altfel nicĭ nu maĭ aŭ ce'şĭ spune. Vorbesc de lucrurĭ neînsemnate, numaĭ ca să zică ceva. Convorbirea lor, din care încrederea a pierit, e o sforţare, o greutate.

Nu trece o jumătate de ceas şi Armand zice :

— Bună seara, mamă, mĕ duc să lucrez.

Ea ĭĭ întinde obrazul de marmură, şi el pleacă şi se duce în odaia luĭ unde nu maĭ poate de urît.

Enrieta lucrează toată ziua, nu o poate vedea de cât seara, şi de multe orĭ e silit să răspundă « da », când ĭĭ face mama luĭ temuta întrebare « eşĭ astă seară ? » Atuncĭ eĭ ĭĭ scapă un oftat care îl răstigneşte, şi pleacă lăsând'o singură şi nemângâiată, învinovăţindu-se singur că e fiŭ răŭ.

Dar bietul copil, care era tare îndrăgostit, uita tot, îndată ce ajungea la locul de întâlnire, îndată ce zărea pe Enrieta dând fuga către el şi zîmbindu'ĭ de departe. El nu maĭ trăia de cât pentru ceasurile adorabile pe care le petrecea cu ea. Întâĭ nu 'ĭ spusese că se certase cu mumă-sa ca să nu o nelinişt-

tească. Dar carĭ amanţĭ carĭ se iubesc cu adevărat, pot păstra multă vreme taĭne între eĭ? Într'o zi, când era el maĭ mâhnit, spuse Enrieteĭ tot. Ea rămase încremenită. Lupta între ea şi doamna Bernard era cu totul nepotrivită. Îşĭ aducea aminte cu spaimă de muma impunătoare, de femeia frumoasă cu ochiĭ aspri pe care o mâniase, şi care, credea ea, că trebue să aibă atâtea mijloace ca să'şĭ silească copilul să i se supuie şi să o învingă pe dânsa, biata neputincioasă. Da! Armand o încredinţa că e statornic, iĭ jura că o va iubi totdauna şi în poflda tutulor piedicilor. Cu toate acestea, totdauna vorbea de muma sa cu o iubire nemărginită, cu un respect adânc. Era încredinţată că avea mare înrîurire asupra luĭ şi că îl va sili într'o zi să rupă legăturile ce avea cu ea. Şi simţea că moare când se gândea că i se putea întâmpla lucrul acesta. Să nu maĭ vază pe Armand! Să'l piardă! Atunci va fi pentru ea ca şi cum soarele s'ar stinge de veci!

Îşĭ ascundea temerile, se silea să fie totdauna veselă. Armand era foarte bun, foarte iubitor. Încet-încet se maĭ linişti. În sfîrşit o încercare hotărîtoare — lipsa luĭ din oraş — o îngădui să poată măsura cât de întinsă putere avea asupra luĭ Armand.

Era pe la începutul luneĭ luĭ August. Armand trecuse cu izbândă examenul al doilea de drept şi venise vremea să se ducă cu mama luĭ, cum făceaŭ în toţĭ anĭĭ, să petreacă treĭ luni la Trembleaux, o moşie mare pe care o aveaŭ în Mayena.

Amândouă, şi muma şi amanta, aşteptaŭ cu grije ceasul despărţireĭ. Pentru mumă despărţirea era speranţa, pentru amantă îngrijorarea.

« Poate s'o uite », cugeta una. Şi se bucura.

« Poate să mĕ uite », cugeta cealaltă. Şi ochiĭ i se umpleaŭ de lacrimĭ.

Armand obişnuise încet-încet pe Enrieta cu ideia acesteĭ plecărĭ. Şi pentru el era tot atât de crud ca şi pentru ea să se despartă de ceasurile delicioase ce petreceaŭ în locaşul lor de iubire, şi de plimbările dragĭ ce făceaŭ amândoĭ, în bunătatea primitoare a nopţilor pline de stele. Şi ce lung va fi exilul ! Dar fiul supus nu putea să nu însoţească pe mumă-sa, şi după ce îşĭ ziseră rămas bun şi schimbară făgăduielĭ arzătoare şi vărsară multe lacrimĭ, trebui să plece.

Oh ! Cât îĭ este de urît, ce tristă e biata Enrieta pe căldurile cumplite, pe stradele aproape goale, cu case pustiĭ ! Ce monotonă

e și urîcioasă ziua nesfârșită de lucru, în atelierul plin de zăduf în care lucrătoarele asudate îngână cu toatele o romanță fără nicî un dumnezeŭ.

Acum nu'ĭ maĭ e de grabă, bieteĭ fete, să plece după masa de seară. N'o maĭ așteaptă nimenĭ la locul de întâlnire. Unde e « dragul eĭ » acum ? Ce face ? Se gândește oare la ea ? Când pleacă acasă apucă pe drumul cel maĭ lung, pe drumul pe care se întorcea la brațul luĭ Armand, pe drumul *lor*... Dar drumul nu maĭ are nicĭ un farmec. Atuncĭ i se părea așa de frumos apusul soareluĭ, decorul triumfal al pieței Concordieĭ, fluviul mare ce curgea pe sub puntea monumentală. Acum drumul cel lung e oboseală pentru ea.

După ce se înoptează, trece prin fața caseĭ în care 'și-a petrecut ceasurile cele maĭ frumoase ale vieței eĭ. Se oprește o clipă, se uită la transperantele lăsate de la ferestrele odăiĭ *lor*. Cu așa privire — ca a eĭ — trebue să se uite sufletele din purgator la poarta închisă a raiuluĭ. I se pare o vecĭnicie întreagă de când a plecat Armand, și cu toate acestea numără pe degete și vede că aŭ trecut numaĭ opt zile de când s'aŭ despărțit... Când se vor maĭ urca, sărutându-se, pe scărița întunecoasă ? Când se vor maĭ încuia în odaia « ofi-

ţeruluĭ superior », cum ĭĭ zicea Armand în glumă, după vorbele femeieĭ care le-o închiriase? Când va maĭ vedea mobila de catifea roşie, cu podoabe lucrate cu igliţa, şi tablourile de pe ziduri, cu ramele acoperite de frica muştelor?

După aceea porneşte înainte, pentru că lămpile încep să se aprindă. Une orĭ câte un ofiţer îmbrăcat ţivil, care vine despre şcoala militară şi se duce în Paris după dragoste, îşĭ micşorează pasul, când o vede aşa de drăgălaşe, dar după ce se uită şi ĭĭ vede ochiĭ aşa de triştĭ, trece înainte fără să'ĭ zică nimic. Şi Enrieta îşĭ urmează drumul pe bulevardele pustiĭ pe care suflarea pâcloasă a vântuluĭ de furtună goneşte şi face să zboare împrejurul eĭ cele d'întâĭ frunze uscate, frunzele moarte aşa de melancolice ale toamneĭ timpuriĭ din Paris.

De n'ar primi în fie-care săptămână câte o scrisoare de la Armand, s'ar ofili de tot, s'ar bolnăvi de mâhnire. Acasă nu poate primi scrisorĭ din pricina mătuşe-seĭ, dar duminica, fiind liberă, se duce de'şĭ ia scumpa'ĭ scrisoare de la biroul « poste restante » şi intră în grădina Luxemburguluĭ ca să o citească. Şi citeşte şi reciteşte de douăzecĭ de orĭ cele patru paginĭ pe care mult iubitul îşĭ aşterne

iubirea ; le citește umblând încet, pe sub castanii jefuiți de frunze, de-alungul teraţelor florentine, prin faţa reginelor de marmură. Scrisoarea aceea ale căreĭ cuvinte îĭ mângâie inima, sunt sprijinul, sunt puterea bieteĭ fete. Va păstra-o în corset toată săptămâna și o va citi din noŭ în fie-care seară, înainte de culcare.

Să răspundă îĭ e maĭ greŭ. De la Luxemburg, Enrieta se întorcea acasă, și, după prânz, în vreme ce mătușe-sa se duce la biserică, ea se așează lângă colțul meseĭ, scoate hârtia, îșĭ aduce sticluța de cerneală, pune peniță nouă în toc, o moaie cu buzele, apoĭ cade pe gândurĭ și nu știe ce să spuie. Acum nu'ĭ maĭ e așa rușine de scrisul eĭ grosolan și de greșelile de ortografie. Armand 'ĭ-a spus de nenumărate orĭ că luĭ îĭ plăceaŭ, că iubea tot ce era de la ea !... Dar nu va ști nicĭ o dată să născocească cuvinte frumoase ca el, nicĭ să găsească chipurile luĭ drăgălașe de a zice : « te iubesc ! » De aceea cele d'întâĭ rînduri din scrisorile eĭ sunt stângace, sunt încurcate. Pe urmă însă se lasă în voia simțireĭ, scrie iubituluĭ ca și cum ar fi de față, caș cum ar vorbi cu el ; și atuncĭ, așa la întâmplare, găsește, fără să bănuiască, icoane ce prind inima, fraze adorabile. Într'o zi vrând să în-

credinţeze pe Armand care, gelos în exil, o întreabă cu grije : « eştĭ de tot a mea ? » ea ĭĭ răspunde cu elocinţă în pasiunea ce simte pentru el : « sunt a ta, mult iubitul meŭ, ca un cuţit pe care 'l-aĭ păstra în buzunar la tine, bun or să omorĭ cu el un om, or să cureţĭ o poamă. »

Cât de fericită ar fi dacă ar şti cum lâncezeşte şi cum suferă Armand, la Trembleaux, că nu o are lângă el, căcĭ şi el numără zilele şi ceasurile. Din pricina Enrieteĭ stă singuratic, nu vrea să se ducă pe la serbările ce se daŭ la castelele învecinate, cum îl roagă mumă-sa să facă. El se închide cu amintirea drageĭ luĭ iubite în biblioteca cea veche şi se plimbă de colo până colo prin faţa rafturilor pline de praf, or rătăceşte ceasurĭ întregĭ pe sub fagiĭ falnicĭ din parcul cel mare ; şi pentru că Enrieta e departe, pentru că nu e lângă el, nu'ĭ maĭ place nicĭ peizagiul frumos şi locuinţa veche care, cu toate acestea, ĭĭ aduc aminte cele maĭ dulcĭ întâmplărĭ din copilărie ; pentru că Enrieta nu e acolo, castelul graţios, a cărui faţadă elegantă se oglindeşte într'un eleşteŭ pe care înnoată două lebede, pare luĭ Armand posomorît şi întunecat ca o închisoare înconjurată cu şanţurĭ.

Doamna Bernard des Vignes e tot nenoro-

cită și turburată. Armand face tot ce poate ca să o mulțumească, dar ea simte că se gândește într'una la amanta luĭ, că despărțirea aceasta nu 'ĭ-a schimbat întru nimic inima, că n'a putut învinge pe vrășmașe. Muma geloasă e deznădăjduită. A încercat de maĭ multe orĭ să vorbească încă o dată cu Armand despre aceasta, dar Armand s'a roșit, 'șĭ-a plecat ochiĭ și a tăcut.

Poamele s'aŭ copt, strugurii sunt aurii. Sosește luna luĭ Octombrie și brumele eĭ, și trece și ea. Frunzele copacilor s'aŭ îngălbenit, și într'o dimineață încep ploile de toamnă grele și recĭ.

Doamna Bernard nu maĭ are nicĭ un cuvînt ca să maĭ stea la țară. Cursurile la facultate or să înceapă. Trebue să se întoarcă la Paris.

Și de cum se întorc, lupta începe din noŭ.

Se scoală de la masă; doamna Bernard îșĭ ia lucrul:

— Plecĭ?

— Da, mamă.

Fiul sĕŭ e tot amantul Enrieteĭ... Cât o urăște!...

XI

Dar azĭ nu e vorba de iubire, Armand e bolnav, bolnav răŭ ! Armand poate chiar să moară !

S'a bolnăvit peste șase săptămânĭ după ce s'a întors în Paris. Doamna Bernard îșĭ aduce foarte bine aminte că de câteva zile părea neliniștit, nu se putea astâmpăra loculuĭ. Intâĭ se plânsese că îl doare capul, îșĭ ducea mereŭ mâna la frunte. « Ce aĭ ? îl întrebase. Prea eștĭ roșu... Nu'mĭ prea place mie roșeața asta. Nu e lucru firesc. »

Dar el răspundea fără grije :

« O să'mĭ treacă. »

Și îșĭ scutura părul frumos ca și cum ar

fi vrut să gonească durerea; și cu toate că mumă-sa îĭ zisese de maĭ multe orĭ să nu iasă din casă, el eșea mereŭ seara ca să se ducă să se întâlnească cu Enrieta. Și afară era un noroĭ... o vreme de aceea păcătoasa de decembrie...

In sfârșit, în dimineața trecută — nu se întorsese acasă până după miezul nopțiĭ — a sunat clopoțelul, a chemat pe Ludovic, feciorul, cum s'a făcut ziuă, și 'ĭ-a zis, vorbind cu multă greutate:

— Nu 'mĭ-a fost bine toată noaptea... și acum 'mĭ-e și maĭ răŭ... Du-te de chiamă pe mama... 'Mĭ-e sete, am friguriĭ... Oh! cum mĕ doare capul!

Cum aude doamna Bernard îșĭ pune ceva pe dênsa, și dă fuga în odaia fiuluĭ sĕŭ.

Era foarte roșu la față, îĭ ardea fruntea și tremura de îĭ clănțăneaŭ dințiĭ în gură, scuturat necontenit de fiorĭ.

Lîngoarea! Dacă o fi avênd lîngoare! D-na Bernard îșĭ aduse aminte că vĕzuse în ziare că tocmaĭ era molimă de lîngoare în Paris. Și îngrozitoarea boală se leagă tocmaĭ de ceĭ tinerĭ și e maĭ cu seamă de temut pentru ceĭ slăbiți. Dacă ar fi lîngoare? Oh! Doamne, Dumnezeule!...

Doamna Bernard sună clopoțelul.

— Leontino ! strigă ea.

Bătrîna vine repede.

— Leontino ! ia o birje iute și du-te la doctorul Forly. Roagă'l să vie îndată, îndată !

Și muma rămâne loculuĭ, fără putință să facă ceva, uĭtându-se la băiat care îșĭ ascunde capul în perne și oftează greŭ de durere.

În sfîrșit, peste o jumătate de ceas, Leontina se întoarce cu doctorul caseĭ pe care a avut noroc de 'l-a prins tocmaĭ când se urca în trăsură ca să se ducă la spital.

Forly e un doctor bătrîn, doctor din vremea veche, dar e vestit pentru chipul cum ghicește boala numaĭ dintr'o aruncătură de ochĭ.

Se așează lângă pat scoțêndu'șĭ mânușile încet, pipăie pulsul bolnavuluĭ, îl întreabă, îl cercetează, pe urmă se scoală zicênd cu glas glumeț :

— Eĭ, câte am tămăduit eŭ de-astea !... n'am păr în cap !...

Dar veselia luĭ nu pare sinceră ; și cum a întors capul, doamna Bernard 'l-a vĕzut încruntându-se. Îl tîrăște în odaia de alăturĭ suflând repede...

Lîngoare era... boala de care îĭ era maĭ groază. Doctorul bătrîn și cunoscător e silit să spună doamneĭ Bernard ce are băiatul,

tocmaĭ pentru binele luĭ, pentru ca să'l îngrijească cum trebue. Şi boala, maĭ adăogă el, a venit repede şi cu putere mare. Apoĭ scrie o răţetă şi spune că va veni iar peste câteva ceasurĭ.

Şi de zece zile, zece zile îngrozitoare, ucigătoare, frigurile sporesc mereŭ, bolnavul slăbeşte într'una. Şi termometrul cu care mumă-sa îĭ măsoară căldura din ceas în ceas —oh ! bietul copil, or ce mişcare îl sfîrşeşte— nemilosul termometru arată mereŭ grade înspăimântătoare de căldură. Treĭzeci şi nouă ! Patruzeci ! Patruzeci şi unul ! Şi puţin maĭ sus e moartea ! Va să zică doctoriĭ sunt nişte nemernicĭ ! Nu ştiŭ nimic, nu pot face nimic. Până şi doctorul Forly, în care doamna Bernard are atâta încredere, până şi el nu ştie ce să'ĭ dea. Dar dacă s'ar înşela, dacă n'o fi avênd destulă energie, dacă nu va fi făcênd tot ce trebue ? Acum vine de maĭ multe orĭ pe zi şi e tot încruntat şi dă mereŭ bolnavuluĭ veşnicul sĕŭ sulfat de chinină. Şi cât de mult îĭ dă ! Dacă 'ĭ-o fi dând prea mult — or dacă nu 'ĭ-o fi dând de ajuns ? De ce nu încearcă doctorul Forley băile cu ghiaţă de care se vorbeşte atât de mult şi care aŭ făcut minunĭ ? Doamna Bernard vrea să aducă alţiĭ doctorĭ, să aducă pe doctoriĭ ceĭ maĭ marĭ...

Vin câte treĭ o dată, cu blănĭ grele, în carete scumpe. Şi nenorocita mumă caută să vadă lucind flacăra geniuluĭ în ochiĭ lor obosiţĭ, pe feţele lor posomorîte de învăţaţĭ; caută să maĭ dobândească încredere în semnele decoraţiilor ce poartă la haine, în titlurile răsunătoare de profesorĭ şi de membri aĭ academieĭ, în numele lor cunoscute de toată ţara. Dar, de îndată ce vin la bolnav, spionează şi descoperă pe feţele lor strîmbătura, abia zărită, pe care o cunoaşte de la doctorul Forley şi care te face să simţĭ fiorĭ. Doctorii trec în salon ca să se consulte între eĭ, şi de după uşa închisă, ea ascultă, ţeapănă de frică, şoaptele încurcate ale glasurilor lor. Sfîntă fecioară! dacă vor zice că Armand nu e în primejdie de moarte, că sunt încredinţaţĭ că va scăpa! Ce bucurie!...

Dar nu. Doctoriĭ es cu înfăţişarea-le de sfincşĭ; pe feţele lor nu poate ghici nimic. Îĭ spun: « trebue să maĭ aşteptăm... lucrurile se pot schimba... » şi câteva cuvinte recĭ de speranţă. Oare fiul eĭ e să moară?

Căcĭ vede bine că îĭ e maĭ răŭ. Aiurează într'una. Doamna Bernard petrece zile de douăzecĭ şi patru de ceasurĭ deşteaptă într'una, de spaimă, în odaia tare încălzită şi care pute a spiţărie, la căpătâiul patuluĭ din care

pare că ies aburĭ de friguri și în care bolnavul se învârtește, nu'și poate găsi astâmpăr și geme slab.

Nopțile maĭ cu seamă sunt îngrozitoare. Biata femeie, gârbovită de oboseală și de durere, încearcă câte o dată să se roage. Căcĭ întâĭ și întâĭ, când 'și-a vĕzut copilul în primejdie, corsicana 'și-a adus aminte de credințele italienești din copilărie.

A trimes să facă slujbe la biserică, să arză lumînărĭ la toți sfinții dătătorĭ de sănătate... Și vĕzênd că de geaba sunt toate, biata femeie simte răzvrătire în inimă și e gata să blesteme.

Câte o dată, când se maĭ liniștește bolnavul, se face tăcere, o tăcere neagră, grea, adâncă, în odaia abia luminată de lumina slabă a veghezeĭ. Numaĭ ceasornicul de porțelan de Saxa, de pe cămin, se maĭ aude palpitând repede. Tic-tac, tic-tac, tic-tac, tic-tac. Și doamna Bernard ascultă fără să vrea. Cum trece vremea de repede ! Cum aleargă clipele una după alta ! Cum se grăbesc ! Către ce țintă necunoscută s'or fi îndrumând ? Tic-tac, tic-tac, tic-tac... Care e ceasul nenorocit pe care vor să'l ajungă ? Tic-tac, tic-tac, tic-tac. Cine le așteaptă la întâlnirea către care gonesc ? Fi-va moartea ? De o dată doamna Ber-

nard se scoală în sus. Armand s'a mișcat puțin, 'l-a auzit gemênd ușor. Se pleacă asupra luĭ, îngrijată, cu o mișcare ce parcă ar vrea să îl acopere.

— Cum îți maĭ e, drăguță?... 'Ți-e sete, puiule? Ce 'ți-e dor să aĭ?... Spune, te rog, spune!

Bolnavul slab, cu nările supte, deschide ochiĭ, carĭ se uită dar nu vĕd, nemăsurat măriți de friguri, și din fundul aiurăreĭ abia auzindu-i-se șoaptele, într'un fel de oftat în care tot se maĭ află dragoste, suflă un nume de femeie: « Enrieta! »

Doamna Bernard cearcă a'și înăbuși un strigăt de mânie. Enrieta! Tot se gândește la ea! I se arată în aiurări și o chiamă în agonie! Va să zică dacă moare, din pricina eĭ moare! Da, din pricina eĭ, din pricina femeieĭ stricate care a prins în mrejile simțurilor eĭ pe copilul plăpând pe care 'l-a înebunit, 'l-a zleit și 'l-a dat fără putere, prăpădit, pe mâna lîngoareĭ care umblă prin oraș. Așa aŭ zis doctoriĭ. Boala își găsise tărâm bun la Armand. Nu maĭ avea sânge în el când s'a bolnăvit. De n'ar fi fost așa, acum ar fi fost maĭ bine, ar fi fost vindecat, ar fi fost scăpat! Și dînsa, muma, e silită să audă pe fiul sĕŭ,

care e pe pragul morţeĭ, chemând'o tot pe dânsa pe ticăloasa aceea. Ferbe sângele în ea... Blestemată, blestemată femeie care îĭ omorîse copilul !

XII

Prietenii familiei și o mulțime de persoane din lumea mare carĭ stimează și respectă pe doamna Bernard des Vignes, aŭ aflat toțĭ de boala luĭ Armand și pe toțĭ 'ĭ-a întristat această veste. Toți s'aŭ grăbit să'și arate simpatia ce avea pentru dînsa. Trăsurile persoanelor care vin să întrebe cum îĭ maĭ e băiatuluĭ, se țin șir. Portăreasa caseĭ, mama Renouf, le spune cum merge boala, și fiind flecară și simțitoare de felul eĭ, maĭ spune și ce gândește ea, se înduioșează, plânge pe doamna Bernard și pe bolnav.

La ea vine Enrieta în toate serile, după ce

iese de la lucru, ca să afle cum îĭ mai e luĭ Armand.

Când 'l-a vĕzut pentru cea din urmă oară, spunea că nu prea îĭ e bine şi o lăsase foarte îngrijată, făgăduindu'ĭ să'ĭ scrie a doua zi. Dar trecuse o zi, trecuseră două, şi scrisoarea pe care o aştepta nu mai sosea. Atunci, fiind foarte neliniştită, 'şĭ-a luat inima în dinţĭ şi a trecut încă o dată, tremurând, pragul caseĭ de care îĭ e aşa de frică, caseĭ în care trăĭesc bărbatul pe care îl iubeşte şi femeia care o urăşte.

Enrieta nu maĭ venise pe acolo de maĭ bine de şase lunĭ. Nădăjduieşte că nu o va maĭ cunoaşte nimenĭ.

Dar mama Renouf nu uită aşa lesne, şi cum o zăreşte, îĭ zice :

— Dumneata eştĭ, domnişoară Enrieto ? Dar rar daĭ pe la noĭ !... Viĭ să aflĭ cum îĭ maĭ e luĭ domnul Armand... De ! bine nu îĭ e, bietul băiat ; e bolnnav de lîngoare... Dar ce aĭ !... Ce te-aĭ îngălbenit aşa ?... I-oĭ-te frate, îĭ vine răŭ !...

Într'adevăr, Enrieta se împleticeşte ; vestea aceasta a izbit'o drept în inimă. Mama Renouf o ia în braţe şi o aşează pe scaunul larg pe care dormitează seara, apoĭ caută sticla cu apă de melisă, n'o găseşte şi începe să'şĭ

piardă capul. Dar fata, care e aproape să leşine, îşĭ lasă faţa pe umărul eĭ, şi ne maĭ putêndu'şĭ stăpâni durerea, zice începênd să plângă cu hohot:

— Armand! Armand al meŭ!

Mama Renouf n'are trebuinţă de alte deslușirĭ. A priceput tot şi a rămas o clipă uĭmită, dar are inimă bună, biata bătrână! O fi iubit şi ea fără îndoială pe vremurĭ, cum iubesc toate femeile. Nu poate să vadă pe fata tînără şi frumoasă, atât de mâhnită, şi se sileşte cât poate să'ĭ dea curaj.

— Va să zică, te-aĭ apucat să te îndrăgosteştĭ cu domnul Armand, aĭ, domnişoară Enrieto? Hm!... Teamă 'mĭ e că n'aĭ făcut bine. Dar ce are face asta acum! Maĭ întâĭ şi maĭ întâĭ, fă bine şi fiĭ maĭ bărbată. S'a bolnăvit, iacă, şi pe urmă o să se facă bine, că e tînăr. Aide! aide! vino 'ţĭ în fire... Ştiŭ eŭ că durerile astea sunt rele, când eştĭ simţitor, că am trecut şi eŭ prin ele, şi eŭ am fost tînără, dar de!... omul nu trebue să se lase prada necazuluĭ... Ce, tot maĭ plângĭ? Adică maĭ bine!... Ba zăŭ, lasă lacrămile să curgă ca să te uşurezĭ.

Şi bătrâna înduioşată că vede pe fată plângênd, parcă simte că ĭĭ vine să plângă şi eĭ. Ia capul frumos al feteĭ nemângâiate, şi'l

pune pe piept și începe să o legene cu blândețe.

Mamă Renouf, erai o biată portăreasă, va să zică o biată servitoare. În odaia ta mirosea a bucătărie, a ceapă... Erai o biată bătrână, femeie foarte de jos, și nasul pe care îl plecai spre Enrieta, era plin de tabac. Cu toate acestea, fii bine-cuvîntată, mamă Renouf, căci sub scurteicuța de stambă galbenă cu floricele, se afla un lucru mai greu de găsit de cât crede omul, se afla o inimă îngăduitoare și bună, și numai mulțumită ție, fata din popor, biata fată îndrăgită, a căreĭ greșeală era așa de vrednică de iertat, și pe care asprimea legilor sociale nu o îngăduia să aibă mângâierea de a'și îmbrățișa iubitul când era pe moarte, numai mulțumită ție 'și-a putut odihni o clipă, biata fată, fruntea îngreunată de durere, pe un sîn de femeie, și simți bătêndu'ĭ cuĭ-va inima cu milă pentru ea.

Enrieta vine în toate serile la mama Renouf să întrebe de Armand, vine după ce isprăvește de lucru, căci pentru săracĭ așa e, pot eĭ avea inima cât de plină de mâhnire, trebue să lucreze, să'și câștige pâinea de toate zilele. Dădea fuga prin noroĭ, prin ceața nopțeĭ de iarnă și ceĭ carĭ o vedeaŭ, la lumina puternică a electricităței, alergând vioaie și cu

rochia ridicată, puteaŭ crede că se duce la vre o întâlnire de dragoste. Dar cum ajungea maĭ pe aproape, îșĭ maĭ rărea pasul. Pe cheŭ, la fereastra pe care o cunoștea bine, zărea de departe o lumină slabă. Acolo se lupta iubitul eĭ cu moartea. Atuncĭ o coprindea frica și amâna cât putea maĭ mult să intre să întrebe pe mama Renouf. În cea din urmă oară îĭ era foarte răŭ. Ce era să maĭ afle acum, ce lucru cumplit și deznădăjduitor?

Și lucrul acesta ținea de zece zile, vreme în care biata fată trăise necontenit cu spaima în inimă.

O tovarășe a eĭ de lucru, care fusese și ea bolnavă de lîngoare, și pe care o întrebase ce fel era boala aceasta, îĭ spusese că bolnavul care scapă până a noua zi, nu maĭ e în primejdie de moarte. Așa crede poporul, și credința aceasta dă nădejde Enrieteĭ. Vrea să crează; crede că tinerețea luĭ Armand îl va ajuta să iasă biruitor din luptă, că se va vindeca, că trebuie să fie maĭ bine. Și astă seară dă fuga cu încredere la mama Renouf.

Mama Renouf, când o vede, se scoală după scaunu'ĭ vechiŭ, pleacă capul, lasă brațele să'ĭ cadă... S'a sfîrșit, Armand murise.

Armand murise! Un deget nevĕzut s'a întins către el și 'l-a ales din toată grămada de

oameni; o suflare misterioasă 'l-a atins, și mintea deschisă, inima arzătoare de iubire, privirea în care plutea umbra atâtor visuri frumoase și dulci, focarul de tinerețe, flacăra de speranță, toate se stinseră într'o clipă, cum cade și se stinge o stea în albastrul închis al unei nopți din Septembrie.

Armand murise! Peste două zile, prietenii săi de prin școli se vor aduna împrejurul mormîntului său deschis. Teodor Verdier, poetul, va citi câteva strofe pline de înduioșare, își va lua rămas bun de la dînsul într'un chip mișcător. Pe urmă studenții se vor risipi prin aleiele umede și desfrunzite de prin cimitir, lăsându-se pradă întristărei fugarnice ce simte omul tînăr. Apoi își vor vedea de lucru or de plăceri, și amintirea tovarășului lor care s'a dus, li se va șterge încet-încet din minte.

Armand murise! Într'o mahala depărtată, la ușa unei case mobilate, stăpâna va lipi o hârtie galbenă pe care vor fi scrise aceste cuvinte: « de închiriat ». Curând după aceea, « odaia de ofițer superior » va fi din nou plină prin toate colțurile cu săbii și cu perechi de cizme cu pinteni, și oglinda în fața căreia Enrieta își punea pălăria înainte de plecare, în vreme ce Armand o mai săruta o dată pe gât,

oglinda verde și zbârcită nu va păstra nici urma celor două figuri drăgălașe.

Armand murise! Peste mări și țări, departe spre răsărit, generalul de Voris în casa sa de bambu va primi peste câteva săptămâni scrisoarea care îi va vesti moartea lui Armand, scrisoarea pătată cu mărci și îngălbenită de clorul de prin lazareturi, și va cugeta cu o amară melancolie că singura femeie pe care a iubit'o, 'l-a jertfit pentru copilul căruia nu'i fusese dat să trăiască.

Armand murise! Lângă perna pe care se odihnește capu'i greu și galben, care peste câteva ceasuri după ce 'și-a dat sufletul, dobândise o frumusețe tînără și senină, muma sa, înconjurată de femei cernite, groaznică la vedere, îndură o durere înspăimântătoare, în vreme ce jos, în odaia portăreseï, pe patul ei, stă întinsă Enrieta, desfăcută la piept, cu obrajii plini de lacrămi și leșină pentru a doua oară în brațele mameï Renouf, care îi udă tîmplele cu oțet de trandafiri și îi vorbește mângâietor ca unui copil bolnav.

XIII

După moartea luĭ Armand, toate cunoştinţele doamneĭ Bernard des Vignes se învoiră între ele să caute cât vor putea să nu lase pe biata mumă nenorocită singură cu deznădejdea eĭ. Şi atuncĭ putu-şi ea vedea cum găseşte răsplătire viaţa nobilă, viaţa onorabilă şi virtuoasă ; vĕzu că are prietenĭ, şi descoperi simţimînte adevărate la femeĭ pe care le crezuse maĭ înainte foarte uşurele. Intâĭ voise să rămâie mereŭ singură, dar mişcătoarele simpatiĭ ce dobândise nu o lăsară, ştiură să'ĭ vorbească de jalea sa fără să'ĭ pricinuiască durere, să o atingă cu mâĭnĭ uşoare. Şi de oarece nu maĭ era aşa mândră, de când era

atât de nenorocită, începu să preţuiască uşurarea ce simţi, când te plângi şi când vezi pe alţii că te plâng, şi să preţuiască cât e de dulce să simţi mâinile prietenilor strîngêndu'ţi-le pe ale tale şi să'ţi laşi fruntea să se odihnească pe umărul unei fiinţe căreia îi poţi spune tot cu încredere şi care te ascultă mişcată. Nu o putea nimeni mângâia, dar cel puţin o mai liniştiră, o făcură să poată suferi viaţa.

Nu vrusese să ducă să îngroape pe Armand în provincie lângă tatăl său. La Paris mai avea câteva rude, tot la Paris simţise pornirea de stimă şi de dragoste împrejurul ei pe când era fiul său bolnav. In Paris era să trăiască de aci înainte, pentru că trebuia să trăiască; şi vrea să fie aproape de mormîntul copilului ei drag. Îi făcu un monument foarte simplu la cimitirul Montparnasse, dar fuse multă vreme aşa de bolnavă, din pricina mâhnirei şi a oboselei, în cât nu putu supraveghia lucrările şi nici peste şase săptămâni după moartea lui Armand, când îi scoaseră cosciugul din mormîntul vremelnic în care îl puseseră, ca să'l aşeze în locul ce era să'i fie de acum locuinţă de veci, nici atunci doamna Bernard nu avu putere şi curagiu să fie de faţă. Dar în duminica viitoare, simţindu-se

mai bine, voi să se ducă să se roage pentru întâia oară pe mormîntul fiuluĭ sĕŭ și, după ce se duse la biserică de ascultă slujba, se urcă în careta plină de buchete și de coroane și se duse la cimitir.

Vrusese să se ducă singură la acest pelerinagiŭ, nu voise să ia cu ea nicĭ pe Leontinu. Când ajunse la cimitir, se dădu jos din trăsură, intră cu figura acoperită de lungĭ vălurĭ negre, cu mâinile și brațele încărcate de florĭ, căută câtă-va vreme, și după ce se uĭtă la maĭ multe rînduri de morminte, citi în sfîrșit de departe — cu ce groaznică strângere de inimă! — numele luĭ Armand Bernard săpat în piatra nouă.

Dar de o dată se opri. Umeriĭ eĭ covârșițĭ de greutatea mâhnireĭ, se ridicară și în ochiĭ, ce păreaŭ stinșĭ de atâtea lacrimĭ, se ivi o flacără de mânie.

Venise alt cineva înaintea eĭ! Nu eraŭ florile eĭ cele d'întâĭ florĭ pe mormîntul fiuluĭ sĕŭ!

Pe mormîntul luĭ Armand se afla un mănunchĭ mic de micșunele, un mănunchĭ de zece banĭ care trebuia să fi fost pus de curând de tot, căcĭ floricelele zmerite se vedeaŭ a fi foarte proaspete între frunzele de ederă care le înconjuraŭ.

Doamna Bernard des Vignes nu se îndoi o clipă. De la Enrieta trebuiaŭ să fie micșunelele.

De când murise Armand, nenorocita mumă se silise cât putuse să nu se maĭ gândească la amanta fiuluĭ sĕŭ. Nu vrea să păstreze în minte despre dînsul, de cât o icoană curată, să îl vază împodobit cu nevinovăția și curățenia de odinioară. Cele șase lunĭ din urmă din viața luĭ Armand, legătura luĭ cu fata aceea nevrednică de dînsul, faptul că luptase în potriva mameĭ sale din pricina eĭ, timpul de nebunie simțuală — căcĭ fără îndoială nu fusese altceva — toate acestea veștejeaŭ, pângăreaŭ amintirea fiuluĭ eĭ, toate acestea eraŭ prea dureroase lucrurĭ pentru ea. Nu maĭ vrea să se gândească la ele și izbutise oarecum... și acum trecutul rușinos și nesuferit i se ivea iarășĭ în cale.

Ticăloasa aceea ale cărei sărutărĭ, uciseseră poate pe Armand, îndrăznea să'ĭ puie florĭ pe mormînt! Cu ce drept? Pentru că îl iubise? Oare iubire sunt pornirile de dragoste ale uneĭ fete stricate? Pentru că tot îl iubea și acum? Părere! Peste o lună, peste două săptămânĭ se va înhăita cu altul. Nu! nu! Nu poate ea suferi, ea, muma cu inima sfișiată de atâta nemărginită durere, ca florile acelea

să rămâie alăturĭ de ale sale. Nu vrea ea să vadă pe piatra de care se apropie plină de cea maĭ neţărmurită mâhnire, omagiul uneĭ ticăloase care venise acolo abia schincind, cu inima plină de părerĭ de răŭ desfrânate ! Trebuiaŭ aruncate la gunoĭ or pe vr'un băligar florile murdare !

Şi doamna Bernard se pleacă să puie mâna pe micşunele şi să le arunce ; dar nu'şĭ îndeplineşte gândul.

Cum să jefuiască un mormînt ? Faptul acesta ar fi o nelegiuire. Dacă o vedea fiul sĕŭ de unde era?... Vaĭ, cine ştie ce plăcere îĭ va fi făcut darul acela celuĭ care doarme acolo pentru vecie. Cine ştie dacă cele d'intâĭ florĭ carĭ 'ĭ-aŭ împodobit mormîntul nu îĭ sunt maĭ dragĭ luĭ de cât cele aduse de muma sa ? Ce cugetare crudă !

Doamna Bernard îşĭ aduce aminte că a venit acolo ca să se roage. Se mustră că se lasă, într'un asemenea loc, în voia simţimîntelor eĭ de mânie. Cade în genuchĭ şi îşĭ face cruce. Da ! A venit ceasul iertăreĭ depline. Da ! Acum nu trebuia să'şĭ maĭ aducă aminte de altceva, de cât că bietul copil mort fusese vreme de douăzecĭ de anĭ, mângâierea, mândria, şi bucuria eĭ. Da ! Trebuia să fie maĭ îngăduitoare pentru fata, care, la urma urmeĭ,

poate că a iubit din toată inima pe Armand al eĭ, care se vede bine că nu 'l-a uitat încă, de oare ce ĭĭ adusese de ĭĭ pusese pe mormînt florile credincioase. Și când se scoală, doamna Bernard, ca să plece, după ce s'a rugat multă vreme, și pleacă, aruncând asupra mormîntuluĭ o ultimă și lungă privire de rămas bun, mănunchiul de floricele al Enrieteĭ rămâne tot în locul unde îl găsise când venise.

De atuncĭ în toate duminicile, doamna Bernard vine la cimitir, și în toate duminicile vede că Enrieta 'șĭ-a adus, de cum s'a făcut ziuă, dovada parfumată a neuităreĭ eĭ.

Vremea trecea. Florile se schimbaŭ după anotimpurĭ, dar toate eraŭ dintre cele ce se vînd de a lungul trotuarelor în coșulețe sărăcăcioase. După mănunchiurile de micșunele veniră mănunchiurile de garoafe, ramurile de liliac, bobocĭĭ de trandafir. Și vĕzênd atâta statornicie, doamna Bernard se mira din ce în ce maĭ mult.

Va să zică simțimîntul Enrieteĭ fusese maĭ puternic, maĭ traĭnic de cât crezuse ea! De ce nu? Armand fusese așa de blând și așa de drăgălaș! Și gândindu-se cu duioșie la fiul sĕŭ mort, muma se făcea maĭ îngăduitoare cu ființa care îl iubise. Dacă ar fi întâlnit'o vre o dată poate că s'ar fi aruncat în brațele eĭ,

făcênd'o cu chipul acesta de o potrivă cu ea în fața durereĭ. Cu toate acestea, de câte orĭ vedea câte un mănunchiŭ de florĭ noŭ, doamna Bernard simțea un fel de necaz ciudat. Era tot geloasă pe Enrieta, geloasă de mâhnirea și de părerile eĭ de răŭ ; și prin lacrămĭ era tot rivala eĭ.

In timpul acesta, persoanele iubitoare care înconjuraŭ pe doamna Bernard îșĭ urmaŭ opera. Incet-încet o hotărîră să ducă o viață maĭ puțin singuratică. Ca să le facă plăcere, începu să primească și să facă câteva vizite, să se ducă la unele adunări.

Se împlinise un an de când murise Armand. Iarna venise iar. Acum Enrieta aducea florĭ de tufănică și doamna Bernard le găsea adesea pline de pulbere de zăpadă.

Cernirile de felul celeĭ a acesteĭ biete mume nu se pot mângâia, dar cu vremea ajung să fie maĭ puțin aspre. Durerea aceasta, care era să fie veșnică, nu se maĭ urma fără contenire,

Uitarea ! uitarea, ea e taina vieței !

a zis Lamartine într'un vers admirabil și care traduce un adevĕr amar. Doamna Bernard nu uita, dar trăia.

Peste câteva săptămâni, după slujba pe care puse să o facă pentru odihna sufletului lui Armand, când se împlini un an de când murise — oh! ce amintire chinuitoare în ziua aceea, ce rană deschisă din nou! — doamna Bernard auzi că generalul de Voris se întorsese de la Tonkin.

Generalul îi scrisese, cu prilejul morței lui Armand, o scrisoare plină de tact și de simțire și pe urmă încetase cu scrisul; iar când se întoarse la Paris, se duse și îi lăsă numai o carte de vizită.

Dar nu trecu mult și doamna Bernard băgă de seamă că unele prietene ale sale vorbeau des cu ea de dînsul și ghici repede de ce. Simțea, era încredințată că generalul tot o iubea. Poate chiar că se întorsese în Franța numai ca să se mai apropie de ea. O știa singură pe lume. Trebue să se fi gândit că acum poate va vrea să'l ia de bărbat, să primească să o mângâie, și negreșit că rugase pe câteva din prietenile ei să facă totul ca să o hotărască a se învoi.

Să se mărite? Să mai înceapă iar viața de a capul? Biata femeie nu mai credea să'i fie cu putință. Cu toate acestea cum să nu fie mișcată de iubirea aceea neclintită și neschimbată pe care nimic nu o obosise, care trăise,

cu toate că era fără speranță și așa de departe. Da, odinioară simțise că inima 'ĭ înclina către domnul de Voris. Vaĭ! astăzĭ ce 'ĭ-ar putea da în schimbul simțimântuluĭ luĭ așa de adânc? Inima eĭ zdrobită... alt n'are ce. Dar cuĭburile nu se alcătuiesc din sfărâmăturĭ?

Treĭzecĭ și nouă de anĭ! E aproape bătrână. La ce stă ea să se gândească acum!

Din întâmplare se uită în oglindă. Ah! a plâns prea mult și ĭĭ sunt pleoapele veștejite. Cu toate acestea tot maĭ seamănă puțin cu portretul făcut de Dubufe, cu portretul eĭ de când era de douăzecĭ de anĭ. In oglindă nu i se arată numaĭ vedenia admirabileĭ Bianca Antonini, a tinereĭ Diane de la vînătorile de la Compiègne, ci i se arată ceva maĭ mult. I se zăresc, ce e drept, câteva fire albe prin părul frumos, dar 'șĭ-a păstrat trăsurile curate și mândre, bustul puternic și grațios, umerĭĭ făcuțĭ pentru mantă regească.

« Tot frumoasă! » oftează ea cu o dulce melancolie.

Ah! nebunie! nebunie!

Tocmaĭ în ziua aceea, fosta doamnă de onoare a Impărăteseĭ, bătrîna ducesă de Friedland, femeia bună care 'ĭ-a arătat în vremea din urmă o mare iubire, vine să o vadă și o

poftește la dênsa la ceaĭ, unde va fi lume foarte puțină.

« Veĭ găsi la mine, scumpa mea prietenă, și pe una din vechile dumitale cunoștințe, pe generalul de Voris. »

Dacă primea — pentru o femeie ca doamna Bernard — da speranță generaluluĭ, se prindea aproape să îl ia de bărbat. Spune că nu se poate duce, dar rămâne foarte turburată.

De ce nu se duce ? Căsătoria aceasta în potriva căreia nimenĭ n'ar avea nimic de zis, ar fi pentru ea o mângâiere. S'a gândit la aceasta și încă s'a gândit foarte serios. 'Și-a întrebat și inima, și inima'ĭ înclină către domnul de Voris. S'a întrebat « de ce nu ? » și e aproape să'și răspundă « da ». Ce o oprește pe pragul acestuĭ refugiŭ unde ar putea, după atâtea suferințe, să guste nițică liniște plăcută ? Ce o face să se codească ? Maĭ nimic : mănunchiul de micșunele pe care 'l-a găsit duminica trecută pe mormîntul luĭ Armand.

Fără îndoială are drept să se mărite de al doilea fără să fie necredincioasă amintireĭ fiuluĭ sĕŭ. Domnul de Voris, a căruĭ inimă o cunoaște bine, ar respecta, 'ĭ-ar încuragia chiar cultul amintireĭ. Totuși, pe câtă vreme Enrieta va aduce florĭ la cimitir, doamna Bernard va rămâne văduvă, căcĭ nu vrea să ră-

măie învinsă în această rivalitate de durere și de stăruință.

Dar duminica următoare nu mai găsește pe mormînt micșunele proaspete; le găsește numai pe cele de data trecută care s'aŭ înegrit și uscat. Enrieta n'a mai adus florĭ.

Ah! ce bucurie batjocoritoare și răutăcioasă simte doamna Bernard! Spusese ea de mai înainte. Amanta luĭ Armand începe să se mângâie. Numaĭ mumele, săracele, numaĭ ele nu uită.

Cu toate acestea vrea să bage de seamă bine, să nu judece într'un chip pripit. Poate că Enrieta lipsește din oraș, or o fi cumva bolnavă. Să mai aștepte.

Dar trece o duminecă, trec două, treĭ, și florĭ proaspete tot nu mai vede.

Atuncĭ doamna Bernard ese învingătoare. Bine zisese. Nu de geaba simțise respingere pentru florile pângărite ale Enrieteĭ. Armand! Armand! Numaĭ mama ta te-a iubit cu adevărat, și poate să'șĭ sfîrșească viața, să coboare clinul traiuluĭ, rezemându-se de brațul unuĭ prieten vechiŭ, unuĭ om cinstit. Dar fiĭ liniștit, copil scump, mormîntul tĕŭ e în inima mumeĭ tale și are în ea locul cel mai mare, loc pe care 'l va păstra totdauna, pe când fata aceea... Vezĭ! părerea eĭ de răŭ s'a sfîrșit...

trebuie să'şĭ fi găsit alt amant. Ah! biet mort, numaĭ mama ta îţĭ va parfuma somnul veşnic. Enrieta ta nu va maĭ veni la cimitir; ea a şi uitat drumul mormîntuluĭ tĕŭ.

Ducesa de Friedland vine la doamna Bernard des Vignes şi ĭĭ zice :

— Eştĭ supărată pe mine? De ce nu vreĭ să viĭ şi la mine într'o miercurĭ să ieĭ ceaiul la cincĭ ceasurĭ? Generalul de Voris are bunătatea să vie în totdauna, şi ne face să ne înfiorăm de istoriile ce ne povesteşte despre piraţiĭ de pe Fluviul roşu.

Şı văduva răspunde cu inima bătêndu'ĭ uşor :

— Nu sunt supărată, doamnă ducesă; miercurea viitoare viŭ negreşit.

XIV

Ah ! ce zi admirabilă, ce dimineaţă încântătoare !

Sub splendoarea ceruluĭ albastru, peizagiul cheurilor pariziane pare întinerit. La staţia de birjĭ, a căror piele vopsită cu lac o face soarele să strălucească, ceasornicul bate douăsprezece, şi suntem în ziua de întâĭ iunie. Ce frumos ceas şi ce frumos anotimp ! Sena cu valurile'ĭ verzĭ pare că curge astăzĭ maĭ veselă şi maĭ repede. Trecătoriĭ se opresc de se uită cu mulţumire la marfa negustorilor de cărţĭ vechĭ, şi pe puntea Artelor unul dintre ceĭ maĭ bătrânĭ membri aĭ Institutuluĭ se pomeneşte îndrugând un cântec pe care i-l cânta

pe vremea luĭ Carol X, într'o odaie de la birtul la modă pe atuncĭ, o fată îmbrăcată după moda timpuluĭ. Parcă întinereștĭ, simțĭ plăcere să trăieștĭ.

Chiar și asupra doamneĭ Bernard des Vignes, care stă în odaia sa unde pătrunde aier curat și lumină mare, ziua cea frumoasă are înrîurire puternică.

In ziua aceea, după prânz, era să se mărite; în ziua aceea îșĭ lepăda hainele cernite, și într'o cutie de carton deschisă, pe sofa, se afla pălăria ce era să puie la ceremonie. Cu puțin maĭ înainte modista 'ĭ-o adusese de'ĭ o arătase zicêndu'ĭ:

— Vedețĭ, doamnă. Cred că așa aț dorit să fie... Ceva serios. Numaĭ o rămurică de liliac am pus, alt nimic.

Și doamna Bernard a încercat'o în fața oglinzeĭ marĭ și a vĕzut că, pe lângă că e făcută cu mult gust, îĭ vine și bine — și a zîmbit.

Da, a zîmbit. Căcĭ a început să zîmbească iar... E iubită, s'a făcut iar femeie, vrea să placă. Într'o zi generalul de Voris a rugat'o mult de tot să'ĭ fie soție; s'a învoit, și atuncĭ a vĕzut pe viteazul soldat de la Metz și de la Tonkin căzêndu'ĭ în genuchĭ, mut de fericire și plângênd pe mâinile eĭ ca un copil. Să maĭ iubească? Putea-va oare? Cel puțin e încre-

dințată că va fi iubită mult. Oh! cum se va odihni, cum se va lăsa în voia iubireĭ luĭ. Și pe urmă e și dulce să facĭ un om fericit.

Nu! N'a uitat pe Armand și nu îl va uita nicĭ o dată. Poimâne, când va sta în genuchĭ lângă noul sĕŭ soț, doamna Bernard se va gândi la fiul sĕŭ, se va ruga pentru el. Și cu toate acestea, cu toate acestea... e departe fosta deznădăjduire! Întristarea neagră, care urmase după ea, se risipește, se schimbă în melancolie. Nu! N'a uitat pe Armand. Cu toate acestea rana se închide și se vindecă. Suferă maĭ puțin, femeia nemângâiată, și adineaurĭ — oh! fire ticăloasă! — zîmbea pălărieĭ de nuntă, pentru că era frumoasă.

Dar un servitor îĭ aduce o scrisoare.

Nu cunoaște scriitura. Doamna Bernard rupe plicul. Patru paginĭ. De la cine o fi scrisoarea aceea așa de lungă? Se uită să vază iscălitura: « Enrieta Perin » și citește; și citind simte fiorĭ prin corp.

Paris, spitalul Necker,
28 maĭ.

« Doamnă,

« Sunt bolnavă răŭ la spitalul Necker și » sunt așa de slabă în cât nu pot scri. Scri- » soarea aceasta 'mĭ-o scrie o vecină de pat

» care s'a însănătoșit ; eŭ abia îĭ pot spune ce » să scrie, și nu vĕ va trimite-o de cât după » ce voĭ muri — dar voĭ muri curînd.

» Nu vreaŭ să mor fără să vĕ fi cerut iertare » pentru răul ce v'am făcut. Armand 'mĭ-a » spus cât eraţĭ de supărată și de mâniată din » pricina legăturilor ce aveam cu dînsul. Mĕ » îngăduiseţĭ să intru în casă la dumneavoas- » tră, fuseseţĭ bună cu mine și eŭ vĕ înșela- » sem încrederea iubindu-mĕ cu Armand. In- » ţeleg foarte bine supărarea dumneavoastră » și că mĕ credeaţĭ altfel de cum eram.

» Cu toate acestea nădăjduiesc că vĕ va fi » milă de mine și că mĕ veţĭ ierta când veţĭ » primi această scrisoare, căcĭ atunci voĭ fi » murit de mâhnire.

» Doctoriĭ zic că sufer de ficat, dar adevărul » e că eŭ simţ că mĕ duc de când a murit Ar- » mand al meŭ mult iubit.

» Doamnă, când moare, nu minte omul.

» Trebue să mĕ credeţĭ ; vĕ jur că Armand » a fost cel d'întâĭ și singurul meŭ iubit. 'L-am » iubit cum 'l-am vĕzut, ca o biată nebună ce » eram și cum nu e cu putinţă să iubească » cineva maĭ mult. Dar prefăcută n'am fost. » Nu m'am silit să'l prind în mrejĭ cu cine » știe ce șiretenii, și, spuĭ drept, că și acum mĕ » mir că m'a plăcut și că nu îĭ a fost rușine

» de o fată așa de neștiutoare și așa de sim-
» plă cum eram eŭ. Fiți iertătoare, doamnă.
» Gândiți-vĕ și dumneavoastră ce tineri eram
» amândoĭ!

» Eŭ știam bine că lucrul acesta nu era să
» ție multă vreme, că băieții de familie bună
» trebue să se însoare și să ia fată de seama
» lor, și că mai curând or mai târziŭ era să
» înduplecați pe fiul dumneavoastră să mĕ
» lase. Dar mĕ hotărîsem mai din nainte să
» mĕ supun soarteĭ; și să credeți că ființa pe
» care o iubise Armand puțin, n'ar fi fost rău-
» tăcioasă. Aș fi știut să trăiesc singură nu-
» mai cu scumpa și unica mea amintire din
» tinerețe, mângâindu-mĕ cu gândul că Ar-
» mand ar fi fost fericit cu o nevastă frumoasă
» și tînără și cu copiĭ drăgălașĭ. Dar să moară
» la vîrsta de douăzecĭ de anĭ, în câteva zile,
» fără măcar să'l fi putut săruta pentru cea
» din urmă oară... lucrul acesta nu 'l-am pu-
» tut îndura.

» Când am aflat de la portăreasa dumnea-
» voastră, am fost așa de crud izbită, în cât
» de atunci nu 'mĭ am mai putut veni în fire.
» Din ziua aceea îngrozitoare, parcă am nu-
» mai ghiață împrejurul inimeĭ. Indată a în-
» ceput să'mĭ fie răŭ, și pe urmă, peste două
» lunĭ după moartea luĭ Armand, a murit și

» biata mătușă-mea și am rămas singură de » tot. Nu m'am lăsat de lucru pentru că n'aș fi » avut ce mânca, dar stam, ca o mașină, cea- » suri și zile întregi fără să zic un cuvînt, și în » vremea aceasta mâhnirea mĕ rodea. Aveam » și eŭ o mângâiere : când mĕ duceam dumi- » nica dimineața de puneam flori pe mormîn- » tul luĭ Armand. Vĕ mulțumesc, doamnă, » că 'mĭ-aț lăsat bucheţelele lângă ale dum- » neavoastră. Aceasta m'a făcut să nădăjdu- » iesc că nu maĭ eraț așa de supărată pe » mine, că începuseț chiar să mĕ iertaț oare- » cât. In sfîrșit m'am bolnăvit răŭ de tot, nu » maĭ puteam lucra, nu maĭ aveam parale și » a trebuit să intru în spital. Dacă aț ști ce » am suferit în duminica întâĭ pe care am pe- » trecut-o aicĭ, când mĕ gândeam că nu veț » găsi pe mormînt de cât florile veștejite pe » care le pusesem cu o duminică înainte și că » o să credeț că uitasem pe Armand !... De » aceea vĕ și scriŭ ca să știț că mor cu nu- » mele luĭ pe buze.

» Doamnă, m'am spovedit erĭ. Persoana » care scrie scrisoarea aceasta pentru mine » m'a întrebat dacă vreaŭ să'mĭ aducă preot. » De când eram copil nu mĕ maĭ dusesem la » biserică și parcă 'mĭ era frică de preoț. Dar » cel care m'a spovedit 'mĭ-a vorbit într'un

» chip foarte blând și 'mĭ-a zis că Dumnezeŭ
» o să'mĭ ierte greșelile. Fiți și dumneavoastră
» bună ca el, și iertați-mĕ că am iubit atât de
» mult pe fiul dumneavoastră.

» Rămâneți cu bine, doamnă. Îngăduiți să
» îndrăznesc să vĕ maĭ rog un lucru : când vĕ
» duceți la cimitir, cumpĕrați la poartă un
» buchet mic de florĭ, de care se vor găsi, un
» buchețel de zece banĭ, nu maĭ mult, și pu-
» neți'l pe mormîntul luĭ Armand la un loc
» cu ale dumneavoastră. Preotul 'mĭ a zis că
» ceĭ carĭ s'aŭ iubit se întâlnesc în cer. Dar
» cine știe de o fi așa?... Mie mi se pare că
» bietul Armand va fi mulțumit în cosciugul
» luĭ când va primi semnul amintireĭ mele.
» Fiți bună, doamnă, fiți bună de vĕ aduceți
» aminte și îndepliniți cea din urmă dorință a
» prea supuseĭ și prea zmeriteĭ dum-
» neavoastră servitoare

« Enrieta Perin. »

Doamna Bernard des Vignes începe să plângă cu hohote după ce sfîrșește citirea acesteĭ scrisorĭ. Cum s'a îngălbenit de o dată soarele de iunie! Ce plină de jale e ziua aceea de primăvară! Iĭ face răŭ când vede în cutia deschisă de pe sofa, pălăria frumoasă de nuntă cu ramura eĭ de liliac. Parcă iĭ e rușine de ea.

A iertat, fără îndoială, și iartă și acum, și va îndeplini voința moarteĭ ; dar cu ochiĭ ațintițĭ asupra iscălitureĭ Enrieteĭ Perin, asupra celor două cuvinte pe care biata fată le-a putut scrie cu mâna eĭ de ființă care trăgea să moară, muma luĭ Armand șoptește încet cu un glas de ființă învinsă, cu o mișcare supremă de necaz și de gelozie :

— Maĭ bine îl iubea ea de cât mine !

Tragic sfârșit !...

SFÎRȘIT.

BIBLIOTECA CENTRALĂ * Bucuresci *

S'a sfîrșit tipărirea

la două iunie, o mie opt sute nouăzecĭ și patru

DE CĂTRE

«TIPOGRAFIA NOUĂ», GR. PANAITESCU

PENTRU

CAROL MÜLLER, Editor

La București.

LIBRĂRIA CAROL MÜLLER. — BUCUREȘTI

C. DOBROGEANU-GHEREA ; « *Literatură și Știință* », vol. I . . . . . 5 —
ANTON BACALBAȘA : « *Artă pentru Artă* » . . . . 1 —
A. BEBEL « *Femeea în trecut, prezent și viitor* » . 2 50
B. P. HASDEU : « *Ion Vodă cel cumplit* », ediția II. 3 —
ST. C. MICHĂILESCU : *Incercări critice asupra învățământului nostru primar, studiŭ didactic și sociologic*, ediția II . . . . . 2 —
A. DEMETRESCU : *Particularități ale limbeĭ franceze ; Galicizme, Probleme, Maxime, Barbarisme* . . . . . 2 —
« *Souvenir de Bucarest* », un frumos album lucrat în culorĭ cu peste 20 vederĭ din Bucureștĭ . 2 —
« *Poveste tristă* », roman tradus din franțuzește de *Dumitru Stăncescu* 1 50

IN DEPOZIT :

C. DOBROGEANU-GHEREA : « *Literatură și Știință* » vol. I . . . . . 5 —
C. BĂLĂCEANU : « *La question trunsylvaine* » . . . 1 —
C. N. DIMITRIU : « *Cestiuuea națională* » . . . — 50
« *Gazeta Săteanului* », anul X . . . . . 5 —
MANGESIUS : *Zoll-Tarif für den Import und Export Rumäniens*, în limba germană . . . . . 4 —
A. VLAHUȚĂ : « *Dan* » 3 50

SUB PRESĂ :

V. G. MORȚUN

NUVELE RUSEȘTI

L. Tolstoi. — Dostoĭevski. — Lermontoff. — Ștsedrin. Garșin. — Puskin.

BIBLIOTECA CENTRALĂ